

Τέχνη, Ψυχολογία και Συμπεριληπτική Εκπαίδευση: Μια Ολοκληρωμένη Προσέγγιση

Το παρόν έγγραφο συνοψίζει τις κεντρικές ιδέες και τα ευρήματα γύρω από την αλληλεπίδραση της τέχνης, της ψυχολογίας και της παιδαγωγικής επιστήμης. Μέσα από την ανάλυση των πηγών, αναδεικνύεται ότι η καλλιτεχνική δημιουργία και η εκπαίδευση δεν αποτελούν απλώς τεχνικές διαδικασίες, αλλά βαθιά συναισθηματικές και ψυχολογικές εμπειρίες που εδράζονται στην **ενσυναίσθηση**, την **τρωτότητα** και τη **συμπερίληψη**.

Τα κυριότερα σημεία περιλαμβάνουν:

- Τη σημασία της τρωτότητας ως εργαλείου για αυθεντική δημιουργία, ειδικά στην εφηβική ηλικία.
- Τη νευροψυχολογική βάση του καλλιτεχνικού ταλέντου και τη σύνδεση μεταξύ ψυχικής υγείας και καλλιτεχνικής έκφρασης.
- Την εφαρμογή του **Καθολικού Σχεδιασμού για Μάθηση (UDL)** για τη διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης όλων των εκπαιδευόμενων.
- Την ανάγκη για ένα ασφαλές εκπαιδευτικό περιβάλλον που βασίζεται στον αμοιβαίο σεβασμό, την αναγνώριση της ταυτότητας και τη χρήση του χιούμορ ως παιδαγωγικού μέσου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Τέχνη, Ψυχολογία και Συμπεριληπτική Εκπαίδευση: Μια Ολοκληρωμένη Προσέγγιση	1
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	2
Ψυχολογία και Τέχνη	4
Περίληψη	4
Τι κάνει τους καλλιτέχνες ξεχωριστούς;	4
Ζωή και Καλλιτεχνική Έκφραση	5
Τέχνη και Επιστήμη	6
Αντίληψη και Εκτίμηση της Τέχνης	6
1. Τέχνη και Επιστήμη	8
2. Αντίληψη και Εκτίμηση της Τέχνης	8
3. Η προσωπικότητα του θεατή και η εμπάθεια στην τέχνη	9
Ψυχολογία και Τέχνη – Σημειώσεις για Μαθητές & Διδάσκοντες	9
1. Τέχνη και Επιστήμη	9
2. Αντίληψη και Εκτίμηση της Τέχνης	9
3. Η Προσωπικότητα του Θεατή και η Εμπάθεια στην Τέχνη	9
Καλλιτεχνικό Μάθημα Κ-12: Καλλιέργεια Σεβασμού στην Τάξη	10
Η Δύναμη της Τρωτότητας	12
Δημιουργήστε Χώρους Ανάληψης Ρίσκου	12
Η Μέση Εκπαίδευση Είναι Ένα Αβέβαιο Στάδιο	12
Ενθαρρύνοντας την Ενσυναίσθηση	12
Τρεις Ιδέες για να Ενισχυθεί η Ενσυναίσθηση:	12
Συμπεράσματα	13
Η Δύναμη της Τρωτότητας στην Τέχνη	13
Πολιτιστική Κληρονομιά και Πολιτιστική Πολυμορφία – Μαθήματα	15
Εισαγωγή	15
Σημείωση προς τους εκπαιδευτικούς	15
Δομή και Χρήση των Ενοτήτων	16
Διάρκεια και Δομή Μαθήματος	16
Παιδαγωγικός Στόχος	17
Κληρονομιά και Πολυμορφία	17
ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ	19
Πολιτιστική Κληρονομιά (Cultural Heritage) – Δραστηριότητα Παιχνιδιού στην Τάξη	19
■ ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	20
Θέμα: Πολιτιστική Κληρονομιά και Πολιτιστική Διαφορετικότητα	20
Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά	21
ΤΙΤΛΟΣ: Το Παζλ του Πολιτιστικού Ανθρωπολόγου	21
ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ	22
Προστασία και Διατήρηση Πολιτιστικής Κληρονομιάς	23
ΤΙΤΛΟΣ: Τα Αρχαιολογικά Ευρήματα	23
Συμβουλές για Εκπαιδευτικούς	24
■ ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	25
Θέμα: Προστασία και Διατήρηση Πολιτιστικής Κληρονομιάς	25

Ποικιλομορφία: Η Ταυτότητά μας	26
ΤΙΤΛΟΣ: Το Πλαίσιο του Εαυτού μου	26
Ποικιλομορφία: Διαφορετικές Αντιλήψεις	27
ΤΙΤΛΟΣ: Ένα Πλαίσιο δεν Ταιριάζει σε Όλες τις Εικόνες	27
Ποικιλομορφία: Σεβασμός και Αποδοχή των Διαφορών	29
ΤΙΤΛΟΣ: Όλοι Ανήκουμε	29
Οπτικό Διάγραμμα Δραστηριοτήτων: «Όλοι Ανήκουμε»	30
Διαφορετικότητα: Σεβασμός και Αποδοχή Διαφορών	31
Φύλλο Εργασίας – Πολιτιστική Κληρονομιά & Ταυτότητα	35
 Πολιτιστική Κληρονομιά & Ταυτότητα – Διαδραστικό Φύλλο Εργασίας	36
Συμπερίληψη: Μικρές αλλαγές που μπορούν να βελτιώσουν τις μαθησιακές εμπειρίες των φοιτητών σας	38
Πρακτικές ιδέες	38
Κύριες Ιδέες & Έννοιες	40
 Κεντρικό Μήνυμα:	41

Ψυχολογία και Τέχνη

Irene Daum – Δημοσιεύτηκε στις 29 Οκτωβρίου 2016

(Μετάφραση στα ελληνικά)

Περίληψη

Η ψυχολογική έρευνα ασχολείται εδώ και καιρό με θέματα όπως η αντίληψη της τέχνης, η διαδικασία της καλλιτεχνικής δημιουργίας και η ψυχολογική βάση της δημιουργικότητας. Η τέχνη διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε πολλούς τομείς, όπως η κλινική και εφαρμοσμένη ψυχολογία. Σύγχρονα ερωτήματα στη νευροψυχολογία σχετίζονται με τους μηχανισμούς εκτίμησης της τέχνης και τη σχέση μεταξύ του έργου τέχνης και του θεατή ως μία διαδικασία που σχετίζεται με την ενσυναίσθηση.

Η εικαστική τέχνη αποτελεί αντικείμενο σημαντικού ενδιαφέροντος στην ψυχολογία, τη βιολογία και συναφείς επιστήμες, με την έρευνα να επικεντρώνεται στην αντίληψη και παραγωγή της τέχνης, τη δημιουργικότητα και τις εφαρμογές της στην κλινική ψυχολογία ή τη διαφήμιση. Εκτός από επιστημονικά συνέδρια και δημοσιεύσεις, αυτά τα θέματα προσελκύουν το ενδιαφέρον και συγγραφέων από τον χώρο της τέχνης (π.χ. newsletters όπως το news.artnet.com).

Σύμφωνα με τον Δαρβίνο, «μία αίσθηση του ωραίου» παρατηρείται ήδη σε προανθρώπινα είδη. Αυτή χαρακτηρίζεται από προτίμηση στην κανονικότητα και την αρμονία στη μορφή, καθώς και από την παρουσίαση σωματικών διακοσμητικών στοιχείων που λειτουργούν ως πλεονέκτημα στην επιλογή συντρόφου. Το παιχνίδι, ως μια αυτοεκπληρούμενη δραστηριότητα, θεωρείται πρόδρομος της τέχνης στα ζώα, επηρεάζοντας την αντίληψη και τον έλεγχο της δράσης ανεξάρτητα από πραγματικά συμφοραζόμενα.

Η ανάπτυξη σύνθετων ανθρώπινων πολιτισμών οδήγησε σε αυτοαναφορικές δραστηριότητες άσχετες με βασικές βιολογικές ανάγκες. Στις πρώιμες ανθρώπινες κοινωνίες, επενδυόταν υψηλό επίπεδο ενέργειας, πόρων και τεχνικής δεξιοτεχνίας για τη χρήση διακοσμητικών στοιχείων με σκοπό την αισθητική βελτίωση αντικειμένων. Η αυξανόμενη χρήση εργαλείων συνδέθηκε με την εκτίμηση της δεξιοτεχνίας και της εκπαίδευσης στην τελειοποίησή της. Αυτές οι αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στην ανάπτυξη κινητικών, γνωστικών και αισθητικών δεξιοτήτων πιθανότατα αποτελούν τη βάση για την εκτίμηση των έργων τέχνης.

Τι κάνει τους καλλιτέχνες ξεχωριστούς;

«Ο καλλιτέχνης δεν είναι άνθρωπος. Είναι καλλιτέχνης, και αυτό είναι κάτι διαφορετικό.»

— Markus Lüpertz

Σύμφωνα με τον διάσημο ζωγράφο, γλύπτη, μουσικό και ποιητή Markus Lüpertz, ο καλλιτέχνης διαφέρει από τους άλλους ανθρώπους. Ζει διαφορετικά λόγω του έμφυτου ταλέντου του και της αποστολής του να δημιουργεί τέχνη. Η γενετική προδιάθεση, η έγκαιρη ενθάρρυνση από την οικογένεια και τους δασκάλους, και η έντονη ενασχόληση με την καλλιτεχνική παραγωγή θεωρούνται ως οι βασικοί παράγοντες για την ανάπτυξη καλλιτεχνικών δεξιοτήτων. Άλλοι καθοριστικοί παράγοντες είναι η προσωπικότητα, οι στάσεις ζωής και η αυτοεικόνα του καλλιτέχνη.

Πολλοί διάσημοι καλλιτέχνες έχουν ιστορικό καλλιτεχνικής παράδοσης στην οικογένειά τους — με τον πατέρα ή/και τη μητέρα να είναι επίσης καλλιτέχνες — όπως ο Άλμπρεχτ Ντίρερ, ο Πάμπλο Πικάσο, ο Χανς Χόλμπαϊν, οι αδελφοί Μπελίνι, ο Πάουλ Κλέε, ο Έντβαρντ Μουνκ και άλλοι. Το πάθος για την εικαστική έκφραση — το σχέδιο ή τη ζωγραφική — συχνά εμφανιζόταν κατά τη διάρκεια των σχολικών χρόνων, μαζί με γενικά σημάδια εξαιρετικού ταλέντου, όπως ταχύτητα αντίληψης και ευφυΐα.

Σύμφωνα με σύγχρονες έρευνες, η ανάπτυξη των νευρωνικών δικτύων στον ανθρώπινο εγκέφαλο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την εμπειρία, δηλαδή τη συνεχή ενασχόληση με συγκεκριμένες δραστηριότητες και συμπεριφορές. Έτσι, η έντονη ενασχόληση με την καλλιτεχνική παραγωγή σε νεαρή ηλικία φαίνεται να είναι καθοριστικός παράγοντας για τους νευροψυχολογικούς μηχανισμούς που στηρίζουν το καλλιτεχνικό ταλέντο.

Υπάρχει υψηλό ποσοστό αριστεροχειρίας στους ζωγράφους — με χαρακτηριστικά παραδείγματα τους Χανς Χόλμπαϊν, Λεονάρντο ντα Βίντσι, Ουίλιαμ Μπλέικ, Ογκίστ Ρενουάρ και Κάσπαρ Ντάβιντ Φρίντριχ. Η αριστεροχειρία (10–15% του γενικού πληθυσμού) συνδέεται με εντονότερη δραστηριότητα του δεξιού

ημισφαιρίου του εγκεφάλου, το οποίο σχετίζεται με την οπτικοχωρική επεξεργασία, τη διαίσθηση και τη σκέψη μέσω εικόνων. Αντίθετα, το αριστερό ημισφαίριο συνδέεται περισσότερο με τη γλώσσα και τη λογική σκέψη.

Η υπεροχή της επεξεργασίας μέσω του δεξιού ημισφαιρίου μπορεί να διευκολύνει τη μεταφορά εσωτερικών εικόνων σε πίνακες ή γλυπτά, προσφέροντας πλεονέκτημα στη δημιουργική διαδικασία.

Το εξαιρετικό ταλέντο και η δημιουργικότητα συχνά συνοδεύονται από έναν ασυνήθιστο «μποέμ» τρόπο ζωής, ιδιόρρυθμη σκέψη και εμμονική αφοσίωση στη δημιουργία ως μέσο αυτοπραγμάτωσης. Συνήθως παρατηρούνται υψηλά επίπεδα συναισθηματικής αποδέσμευσης και ρίσκου, καθώς και ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά, όπως υπερβολικό αίσθημα αυτοσημαντικότητας, έλλειψη ενσυναίσθησης και μεγάλη ανάγκη για θαυμασμό.

Πολλά ψυχολογικά προβλήματα έχουν επηρεάσει τη ζωή διάσημων καλλιτεχνών. Γνωστές περιπτώσεις είναι ο Μιχαήλ Αγγελος, ο Ουίλιαμ Μπλέικ, ο Βασίλι Καντίνσκι και ο Έντβαρντ Μουνκ, οι οποίοι παρουσίαζαν ενδείξεις κατάθλιψης. Η σύγχρονη καλλιτέχνιδα Ίσα Γκέντσεν πάσχει από διπολική διαταραχή. Η χρόνια κατάχρηση αλκοόλ έχει αναφερθεί σε περιπτώσεις όπως ο Αμεντέο Μοντιλιάνι, ο Ανρί Τολούζ-Λωτρέκ και ο Τζάκσον Πόλοκ, ενώ η εξάρτηση από σκληρά ναρκωτικά, όπως η ηρωίνη, είναι γνωστή στην περίπτωση του Ζαν-Μισέλ Μπασκιά.

Αιτίες και εκλυτικοί παράγοντες αυτών των προβλημάτων, εκτός από αγχογόνα γεγονότα όπως η απώλεια συντρόφου, περιλαμβάνουν την έλλειψη αναγνώρισης και επιτυχίας, τις αμφιβολίες για τον εαυτό και την αρνητική ή αδιάφορη αντίδραση του κοινού και των συναδέλφων, η οποία εκλαμβάνεται ως απόρριψη.

Στην εποχή μας, οι απαιτήσεις της δημοσιότητας και οι πιέσεις της ζωής ως δημόσιο πρόσωπο αποτελούν επίσης σημαντικές προκλήσεις.

Νευρολογικές διαταραχές που επηρεάζουν τη λειτουργία του εγκεφάλου έχουν γνωστή επίδραση στην καλλιτεχνική έκφραση. Για παράδειγμα, οι πίνακες του Βίλεμ ντε Κούνινγκ έγιναν ολοένα και πιο αφηρημένοι κατά την πορεία της άνοιας του. Οι εσωτερικές εικόνες διαμορφώνονται με βάση την αντίληψη, τη μνήμη και τη γενική γνώση για τον κόσμο. Η κατάρρευση αυτών των αποθηκευμένων οπτικών γνώσεων μπορεί να οδηγήσει σε απελευθέρωση από αναστολές στην καλλιτεχνική έκφραση, οδηγώντας σε νέο εκφραστικό ύφος.

Ζωή και Καλλιτεχνική Έκφραση

Όσον αφορά τους μηχανισμούς που βρίσκονται στη βάση της δημιουργικής διαδικασίας, πολλοί καλλιτέχνες αναφέρουν ένα έντονο εσωτερικό κίνητρο, ένα πάθος για καλλιτεχνική έκφραση που φτάνει στα όρια της εμμονής. Ο Χοάν Μιρό περιέγραψε τη συνεχή επίδραση των αισθητηριακών ερεθισμάτων, μια αδιάκοπη ροή εντυπώσεων και συνειρμών που οδηγούν σε διορατικότητα και σε νέες νοηματικές συνδέσεις και συμφραζόμενα. Σύμφωνα με τον Μιρό, ένα έργο τέχνης είναι ένα «παράθυρο στον εσωτερικό κόσμο του καλλιτέχνη». Η δημιουργική διαδικασία ξεκινά στον εγκέφαλο/νου, περνάει στο χέρι, το πινέλο και τον καμβά, με ελάχιστο χώρο για συνειδητή νοητική επεξεργασία.

Παρόμοια, ο Γκέοργκ Μπάζελιτς περιγράφει πώς παραδίνεται στη διαδικασία της ζωγραφικής, σε μια κατάσταση που μοιάζει με «έξοδο από τον εαυτό». Το τελικό αποτέλεσμα μπορεί ακόμη και να προκαλέσει έκπληξη στον ίδιο. Όπως λέει ο Μάρκους Λίπερτς: **«Δεν αποφασίζεις ποτέ ένα έργο τέχνης ολοκληρώνεται — το γνωρίζεις».**

Καθοριστικές προσωπικές εμπειρίες επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό το έργο ενός καλλιτέχνη. Η τέχνη δεν αντανakλά απλώς αυτές τις εμπειρίες και τις σχετικές εσωτερικές καταστάσεις, αλλά ενσωματώνει και τη διαδικασία αντιμετώπισης δύσκολων βιωμάτων και τραυμάτων, προσφέροντας βαθιά κατανόηση και διορατικότητα. Σύμφωνα με τον ζωγράφο Χέρμαν-Γιόζεφ Κούνα: **«Ο ζωγράφος ζωγραφίζει την εμπειρία, όχι την πραγματικότητα».**

Ένα θρυλικό παράδειγμα είναι το ταξίδι στην Τυνησία των ζωγράφων Πάουλ Κλέε, Αουγκούστ Μακέ και Λουίς Μοϊγιέ το 1914, το οποίο άσκησε βαθιά επίδραση στο μετέπειτα έργο τους. Οι εντυπώσεις από το τοπίο και την αρχιτεκτονική οδήγησαν στη δημιουργία ακουαρελών και σχεδίων με νέο επίπεδο αφαίρεσης και στην ανακάλυψη του χρώματος ως δημιουργικού εργαλείου.

Κατά τη διάρκεια ταξιδιού του στη Σαχάρα τη δεκαετία του 1950, ο καλλιτέχνης του κινήματος ZERO, Χάιντς Μακ, εντυπωσιάστηκε βαθιά από το αρχέγονο και ανεπηρέαστο τοπίο και τον απέραντο χώρο. Οι εμπειρίες του

αποτελέσαν τη βάση για μια σειρά πειραμάτων με τις επιδράσεις του φωτός σε διάφορα υλικά, όπως καθρέφτες και ασήμι. Η τοποθέτηση αντικειμένων στην έρημο έγινε σημαντικό μέρος του έργου του ZERO με μακροχρόνιες επιρροές στη μετέπειτα δουλειά του Μακ.

Ο συνάδελφος καλλιτέχνης του κινήματος ZERO, Γκύντερ Ούνκερ, περιέγραψε μια κρίσιμη περίοδο προς το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν ήταν έφηβος. Προκειμένου να προστατεύσει την οικογένειά του από τον προελαύνοντα σοβιετικό στρατό, κάρφωσε με ξύλα παράθυρα και πόρτες για να ασφαλίσει το σπίτι. Τα καρφιά έγιναν αργότερα βασικό στοιχείο του έργου του και κυρίαρχο εκφραστικό μέσο, με τοπία και σχέδια να αναδύονται μέσα από πίνακες, αντικείμενα και εγκαταστάσεις κατασκευασμένα με καρφιά.

Τέχνη και Επιστήμη

Μια λεπτομερής παρουσίαση καλλιτεχνών με επιστημονικό υπόβαθρο αλλά και επιστημόνων με έντονο ενδιαφέρον για την τέχνη περιλαμβάνεται στη συμβολή του Peter Tere με τίτλο «**Συνδέσεις μεταξύ επιστήμης και (εικαστικής) τέχνης**» στο ίδιο τεύχος. Η κριτική του επισκόπηση οργανώνεται σε έξι κεφάλαια, με το παρόν άρθρο να δημοσιεύει τον πρόλογο.

Παραδοσιακά, η τέχνη και η αρχιτεκτονική/μηχανική ήταν στενά συνδεδεμένες. Ο Λεονάρντο ντα Βίντσι ήταν εμμονικός με την κατανόηση των αναλογιών και ενθουσιασμένος με τη γεωμετρία, διεξάγοντας πειράματα με τη χρήση τήξης μετάλλων κατά την κατασκευή μηχανών. Η βασική του ιδέα ήταν να **μάθει από τη φύση μέσω προσεκτικής παρατήρησης**, γεγονός που ενίσχυσε την οπτικοχωρική φαντασία και την τρισδιάστατη σκέψη του χάρη στην μακροχρόνια εμπειρία.

Ένα επιστημονικό υπόβαθρο επηρεάζει γνωστά την επιλογή θεμάτων από τον καλλιτέχνη. Ένα σύγχρονο παράδειγμα είναι ο Χούγκο Μπογκουσλάφσκι, ο οποίος σπούδασε βιολογία εκτός από τέχνη, πριν αφιερωθεί αποκλειστικά στη ζωγραφική. Στους πίνακές του, στοιχεία της φύσης — φύλλα, ίχνη μικρών ζώων κ.ά. — συντίθενται σε αφηρημένες συνθέσεις με έντονα, μη φυσιοκρατικά χρώματα, δημιουργώντας ένα **νέο οργανικό περιβάλλον**, πολύ πέρα από την απλή αναπαράσταση της φύσης.

Άλλο παράδειγμα σύνδεσης βιολογίας και τέχνης αποτελεί το έργο της Ιταλίδας ζωγράφου Σίλβια Στοκέτο. Απέκτησε πτυχίο και διδακτορικό στη βιολογία, πριν εγκαταλείψει την επιστήμη και στραφεί στην τέχνη, ειδικότερα στη ζωγραφική. Οι συνθέσεις της συνδυάζουν υπερρεαλιστικά στοιχεία από τη φύση — ζώα, δέντρα κ.λπ. — δημιουργώντας εξαιρετικά τολμηρά τοπία άγριας ζωής και μοντέρνες νεκρές φύσεις.

Ο Ντέτλεφ φαν Ράβενσβαϊ ξεκίνησε τις σπουδές του στον τομέα της τεχνολογίας και αρχικά ασχολήθηκε με ρεαλιστικές εικονογραφήσεις θεμάτων αστρονομίας και διαστημικής τεχνολογίας, βασισμένος σε ακριβή επιστημονικά δεδομένα, γεγονός που του χάρισε διεθνή αναγνώριση στον χώρο της διαστημικής τέχνης (Space Art). Αργότερα στράφηκε προς την ελεύθερη τέχνη, με το επιστημονικό του υπόβαθρο να παραμένει παρόν στο έργο του — για παράδειγμα, σε μια σειρά από εικόνες τύπου τοπίου με τίτλο «**πολλαπλοί ορίζοντες**», στις οποίες μεταφράζει εικόνες της ατμόσφαιρας της Γης, όπως φαίνεται από το διάστημα, σε πολύχρωμους αφηρημένους πίνακες.

Η αυξανόμενη αναγνώριση του ρόλου της τέχνης σε σχέση με την επιστήμη αποτυπώνεται στην εισαγωγή **προγραμμάτων “καλλιτεχνών σε κατοικία”** (artist-in-residence) σε ερευνητικά κέντρα διεθνούς κύρους, όπως ο **Ευρωπαϊκός Οργανισμός Πυρηνικής Έρευνας (CERN)** στη Γενεύη.

Αντίληψη και Εκτίμηση της Τέχνης

Η υποκειμενική ανταπόκριση στην τέχνη έχει πολλές πτυχές και μπορεί να περιλαμβάνει ενδιαφέρον, χαρά και απόλαυση, αλλά και θυμό ή αποστροφή. Οι αντιδράσεις αυτές επηρεάζονται από ποικίλους παράγοντες, όπως:

- το περιεχόμενο του έργου,
- τη διάθεση του θεατή,
- την εμπειρία του με την τέχνη,
- τη βαθμό οικειότητας με το έργο ή τον καλλιτέχνη,
- καθώς και τη φήμη και την εμπορική αξία του δημιουργού.

Τα χαρακτηριστικά της οπτικής επεξεργασίας, όπως έχουν μελετηθεί στην ψυχολογία, επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την επιλογή του θεατή. Η γενική προτίμηση για κανονικότητα, συμμετρία και ισορροπία στη σύνθεση συνδέεται με την ευκολία αντίληψης, τη μείωση της έντασης και ένα ιδανικό επίπεδο διέγερσης — κάτι που στην ψυχολογία της αντίληψης αποκαλείται **«καλή μορφή» (good gestalt)**.

Η σωστή ισορροπία μεταξύ πολυπλοκότητας (διέγερσης) και τάξης — δηλαδή το κατάλληλο μείγμα του οικείου και του ανοίκειου — επιτυγχάνεται συχνά μέσω:

- έντονων περιγραμμάτων,
- αντιθέσεων χρωμάτων,
- και της ένταξης στοιχείων έκπληξης.

Ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι εμπειρικές έρευνες **δεν έχουν δείξει σταθερή προτίμηση για συνθέσεις που ακολουθούν τη «χρυσή τομή»**, παρά την παραδοσιακή πίστη στην αισθητική της αξία.

Κατά μέσο όρο, οι **αναπαραστατικοί (φιγουρατιφ)** πίνακες είναι πιο δημοφιλείς από τους αφηρημένους. Ωστόσο, η εκτίμηση της αφηρημένης τέχνης αυξάνεται με την **επαναλαμβανόμενη έκθεση**, κάτι που ενισχύει την υπόθεση ότι οι **ειδικοί** αντιλαμβάνονται την τέχνη βάσει **γνωστικών μοντέλων**, ενώ οι **μη ειδικοί** καθοδηγούνται κυρίως από την οικειότητα και την απόλαυση.

Αυτό συνδέεται με δύο βασικούς τύπους επεξεργασίας της πληροφορίας:

- **Από-κάτω-προς-τα-πάνω (bottom-up)**: βασίζεται στην ανάλυση του ερεθίσματος μέσω των αισθητηριακών πληροφοριών (χρώματα, σχήματα, μοτίβα).
- **Από-πάνω-προς-τα-κάτω (top-down)**: επηρεάζεται από αποθηκευμένα νοητικά πρότυπα και αναμνήσεις.

Η εστίαση του βλέμματος και της προσοχής σε επιμέρους λεπτομέρειες δημιουργεί μια συνεκτική εικόνα. Τα έργα των «παλιών δασκάλων» γενικά απεικονίζουν **πρωτοτυπικά αντικείμενα και μία εικόνα της πραγματικότητας** που αντιστοιχεί στις αποθηκευμένες αναπαραστάσεις του θεατή. Με την αυξημένη έκθεση σε σύγχρονα, ασυνήθιστα έργα τέχνης, το οπτικό σύστημα αναπτύσσει πιο λεπτομερή διαχωριστικά επίπεδα και νέες κατηγορίες αντίληψης, ενισχύοντας την εκτίμηση για το προηγούμενως ανοίκειο.

Η ψυχολογία της αντίληψης έχει επηρεάσει άμεσα σύγχρονα έργα τέχνης — χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι **οπτικές ψευδαισθήσεις** στο έργο του Μαουρίς Κορνέλις Έσερ. Οι μορφές του δείχνουν φυσιολογικές με την πρώτη ματιά, αλλά **παραβιάζουν τους κανόνες της οπτικής πραγματικότητας** όταν τις παρατηρήσουμε προσεκτικά. Για παράδειγμα, το **«αδύνατο τρίγωνο»** φαίνεται λογικό σε κάθε γωνία, αλλά αδύνατο ως σύνολο. Αυτό το φαινόμενο βασίζεται στην εγγενή τάση του οπτικού συστήματος να μετατρέπει τα δισδιάστατα ερεθίσματα σε τρισδιάστατα αντικείμενα.

Ο ζωγράφος **Γιόζεφ Άλμπερς** αξιοποίησε ευρέως τις φυσιολογικές επιδράσεις των χρωμάτων και των αλληλεπιδράσεών τους. Η διάσημη σειρά του **«Αφιέρωμα στο Τετράγωνο»** εξερεύνησε τις χρωματικές αλληλεπιδράσεις τοποθετώντας χρωματιστά τετράγωνα το ένα μέσα στο άλλο. Αυτό δημιουργούσε εντυπώσεις βάθους και χωρικών φαινομένων, πέρα από τις απλές χρωματικές μεταβολές. Για παράδειγμα:

- το γκρι δίπλα στο μπλε φαίνεται να ενώνεται χρωματικά μετά από παρατεταμένη παρατήρηση,

ενώ το κίτρινο μπορεί να φαίνεται πιο θαμπό όταν τοποθετηθεί δίπλα **Η προσωπικότητα του θεατή και η εμπάθεια στην τέχνη**

Αναμφίβολα, η προσωπικότητα επηρεάζει την αντίληψη και εκτίμηση της τέχνης. Για παράδειγμα, άτομα με υψηλή **ανοιχτότητα στην εμπειρία** (openness to experience), ένα από τα πέντε βασικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας, τείνουν να δείχνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την τέχνη, να ασχολούνται περισσότερο με την καλλιτεχνική δημιουργία και να απολαμβάνουν αφηρημένα έργα.

Η **εμπάθεια** — η ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς και να συμμερίζεται τα συναισθήματα των άλλων — παίζει σημαντικό ρόλο στην εμπειρία της τέχνης. Η ψυχολογία περιγράφει δύο κύριες μορφές εμπάθειας:

- **Συναισθηματική εμπάθεια**, δηλαδή η συμμετοχή του θεατή στο συναίσθημα που αποπνέει ένα έργο τέχνης.
- **Γνωστική εμπάθεια**, δηλαδή η ικανότητα κατανόησης των σκέψεων, των προθέσεων και του πλαισίου του δημιουργού ή των απεικονιζόμενων μορφών.

Κατά την παρατήρηση ενός έργου τέχνης, μπορεί να συμβεί προσωρινή **συγχώνευση με το εικονιζόμενο πρόσωπο ή αντικείμενο**, γεγονός που ενισχύει την αισθητική εμπειρία μέσω ταύτισης. Αυτή η ψυχολογική εμπλοκή επηρεάζεται από προσωπικούς παράγοντες, όπως:

- η εμπειρία με την τέχνη,
- το πολιτισμικό υπόβαθρο,
- και η συναισθηματική κατάσταση του θεατή.

Η **θετική στάση** απέναντι στην τέχνη, η προηγούμενη **εξοικείωση με το έργο ή τον καλλιτέχνη** και η δυνατότητα **αλληλεπίδρασης** με το αντικείμενο αυξάνουν την ικανοποίηση και εμβαθύνουν τη συγκινησιακή ανταπόκριση.

Σε ένα **σύγχρονο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον**, η κατανόηση των ψυχολογικών μηχανισμών πίσω από τη δημιουργία και την πρόσληψη της τέχνης μπορεί να ενισχύσει τη διαπολιτισμική επικοινωνία και να προάγει την προσωπική και συλλογική ανάπτυξη.

1. Τέχνη και Επιστήμη

- Υπάρχει στενή σύνδεση μεταξύ επιστημονικής και καλλιτεχνικής σκέψης.
- Καλλιτέχνες και επιστήμονες συχνά μοιράζονται κοινά στοιχεία όπως φαντασία, δημιουργικότητα και αναζήτηση της αλήθειας.
- Η τέχνη και η επιστήμη μπορούν να συνυπάρχουν και να εμπλουτίζουν η μία την άλλη — κάτι που αναγνωρίζεται σήμερα με προγράμματα όπως οι «καλλιτέχνες σε κατοικία» σε ερευνητικά κέντρα.
- Οι γνωστικές επιστήμες και η ψυχολογία συμβάλλουν στην κατανόηση της δημιουργικής διαδικασίας και της πρόσληψης της τέχνης.

2. Αντίληψη και Εκτίμηση της Τέχνης

- Οι αισθητικές αντιδράσεις είναι **υποκειμενικές** και επηρεάζονται από την εμπειρία, την εξοικείωση, το περιεχόμενο του έργου, αλλά και το κοινωνικό πλαίσιο.
- Το οπτικό σύστημα προτιμά **κανονικότητα, συμμετρία και ισορροπία**.
- Η «καλή μορφή» και η **οπτική σαφήνεια** προκαλούν θετικά αισθήματα.
- Οι **ειδικοί** στην τέχνη στηρίζονται περισσότερο στη **γνωστική επεξεργασία** (top-down), ενώ οι μη ειδικοί αντιδρούν περισσότερο συναισθηματικά ή ενστικτωδώς (bottom-up).
- Παραδείγματα όπως οι **οπτικές ψευδαισθήσεις** του Έσερ και οι χρωματικές δοκιμές του Άλμπερς δείχνουν πώς η ψυχολογία της αντίληψης μπορεί να εφαρμοστεί στη δημιουργία της τέχνης.

3. Η προσωπικότητα του θεατή και η εμπάθεια στην τέχνη

- Τα **χαρακτηριστικά προσωπικότητας**, ιδιαίτερα η **ανοιχτότητα στην εμπειρία**, σχετίζονται με την καλλιτεχνική ευαισθησία.
- Η **εμπάθεια** (συναισθηματική & γνωστική) ενισχύει τη βαθύτερη κατανόηση και απόλαυση της τέχνης.
- Ο θεατής μπορεί να **ταυτιστεί** προσωρινά με το απεικονιζόμενο πρόσωπο ή το περιεχόμενο.
- Παράγοντες όπως η **συναισθηματική κατάσταση**, η **κουλτούρα**, και η **προηγούμενη έκθεση** επηρεάζουν την αισθητική εμπειρία.
- Η τέχνη μπορεί να **προάγει τη διαπολιτισμική κατανόηση** και την **προσωπική ανάπτυξη**.

Ψυχολογία και Τέχνη – Σημειώσεις για Μαθητές & Διδάσκοντες

Βασισμένο στο άρθρο της Irene Daum (2016) – “Psychology and Art”

1. Τέχνη και Επιστήμη

- Η επιστήμη και η τέχνη μοιράζονται κοινές δημιουργικές διαδικασίες όπως: φαντασία, καινοτομία, αναζήτηση της αλήθειας.
- Καλλιτέχνες με επιστημονική παιδεία (π.χ. Λεονάρντο ντα Βίντσι) χρησιμοποίησαν παρατήρηση και πειραματισμό στη δημιουργία τους.
- Σήμερα, πολλοί καλλιτέχνες εμπνέονται από τις φυσικές επιστήμες ή έχουν σπουδάσει επιστημονικά αντικείμενα.
- Διεθνή ερευνητικά ιδρύματα (όπως το CERN) εντάσσουν καλλιτέχνες σε ερευνητικά προγράμματα, αναγνωρίζοντας την αξία της τέχνης για την καινοτομία.

2. Αντίληψη και Εκτίμηση της Τέχνης

- Η αντίδραση στην τέχνη είναι **υποκειμενική** και εξαρτάται από:
 - την εμπειρία,
 - την εξοικείωση,
 - τη συναισθηματική κατάσταση του θεατή.
- Το οπτικό σύστημα του ανθρώπου προτιμά **συμμετρία, ισορροπία, καθαρότητα** και οργανωμένες μορφές.
- Οι **ειδικοί στην τέχνη** ερμηνεύουν με τρόπο πιο γνωστικό και αναλυτικό (top-down), ενώ οι **μη ειδικοί** αντιδρούν πιο συναισθηματικά και αυθόρμητα (bottom-up).
- Καλλιτέχνες όπως ο **Έσερ** (με τις οπτικές ψευδαισθήσεις) και ο **Άλμπερς** (με τις χρωματικές παρεμβάσεις) χρησιμοποιούν τις αρχές της ψυχολογίας της αντίληψης για να ενισχύσουν το αισθητικό αποτέλεσμα.

3. Η Προσωπικότητα του Θεατή και η Εμπάθεια στην Τέχνη

- Η **προσωπικότητα** επηρεάζει την πρόσληψη της τέχνης.
Άτομα με υψηλή **ανοιχτότητα στην εμπειρία** έχουν ισχυρότερη καλλιτεχνική ευαισθησία και εμπλέκονται περισσότερο.
- Η **εμπάθεια** διακρίνεται σε:

- **Συναισθηματική εμπάθεια** – συμμετοχή στα συναισθήματα του έργου.
- **Γνωστική εμπάθεια** – κατανόηση των προθέσεων του δημιουργού ή των μορφών του έργου.
- Ο θεατής μπορεί να **ταντιστεί** προσωρινά με πρόσωπα ή σκηνές μέσα στο έργο, κάτι που ενισχύει την καλλιτεχνική εμπειρία.
- Παράγοντες όπως:
 - η συναισθηματική κατάσταση,
 - το πολιτισμικό υπόβαθρο,
 - η εξοικείωση με το έργο ή τον δημιουργό,επηρεάζουν τη δύναμη της αισθητικής εμπειρίας.
- Η τέχνη μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο **προσωπικής ανάπτυξης** και **διαπολιτισμικής επικοινωνίας**.

Καλλιτεχνικό Μάθημα Κ–12: Καλλιέργεια Σεβασμού στην Τάξη

Κ–12 Καλλιτεχνικό Μάθημα – Elisa Wiedeman

Εισαγωγή

- Οι μαθητές έχουν μοναδικές δεξιότητες και οπτικές.
- Οι καθηγητές καθοδηγούν μέσα από δημιουργικές διαδικασίες.
- Ο αμοιβαίος σεβασμός είναι απαραίτητος για αποτελεσματική μάθηση.

Κρατήστε το Αυθεντικό

- Η χρήση του ονόματος με θετικό τρόπο ενισχύει την αυτοεκτίμηση.
- Παράδειγμα:
«Τζέιντ, κατανοείς πλήρως τη χρήση περιγράμματος. Μπράβο!»

Κρατήστε το Εστιασμένο στον Μαθητή

- Αποφύγετε τα «εγώ» και «μου».
- Δώστε χώρο στους μαθητές να εμπιστευτούν τις δικές τους απόψεις.

Διατήρηση Αξιοπρέπειας

- Δώστε παραδείγματα αντί να επισημαίνετε λάθη.
- Πάντα τελειώνετε με θετικό σχόλιο.
- Παράδειγμα:
«Παρατήρησε την πρόοδό σου από την αρχή.»

Το Γέλιο ως Παιδαγωγικό Εργαλείο

- Το χιούμορ χαλαρώνει την τάξη και ενισχύει τη δημιουργικότητα.
- Ιδανικό για προσωπογραφίες με χιουμοριστικό χαρακτήρα.

Δραστηριότητα – Χιουμοριστικά Πορτρέτα

1. **Συνέντευξη:**
«Τι σε κάνει να γελάς;»
2. **Ζωγραφική** με τυφλή γραμμή περιγράμματος.
3. **Κανόνες:**
 - Χωρίς γόμα
 - Συνεχής γραμμή
 - Το μοντέλο χαμογελά

Κριτήρια και Αποτελέσματα

- Συνεχής επαφή με το χαρτί
- Πέντε εκδοχές πορτρέτου
- Το χρώμα προστίθεται από τον μαθητή ή το μοντέλο
- Αναμενόμενο: πολύ γέλιο και δημιουργική έκφραση

Elisa Wiedeman

Διδάσκει καλλιτεχνικά στο Northern Arizona University

 ecwiedeman@aol.com

Η Δύναμη της Τρωτότητας

Η Dasawn ζωγραφίζει ένα πορτρέτο.

16 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2020, SchoolArts

Ζητάμε από τους μαθητές να συμμετέχουν σε νέες δραστηριότητες, με τις οποίες μπορεί να μην έχουν προηγούμενη εμπειρία· να συζητούν δύσκολα και αμφιλεγόμενα θέματα· να συνεισφέρουν στη δημιουργική τους διαδικασία με ουσιαστικό τρόπο. Θέλουμε να μοιράζονται πράγματα για τον εαυτό τους, αλλά είναι φυσιολογικά αβέβαιοι για το ποιοι είναι. Δεν αρκεί να αντιμετωπίζουμε την ενσυναίσθηση ως ένα απλό καλλιτεχνικό έργο· πρέπει να επεκτείνουμε τη δύναμη της ενσυναίσθησης και της τρωτότητας ως πρακτικές που είναι ενσωματωμένες στον πυρήνα του δημιουργικού μας χρόνου μαζί.

Πώς λοιπόν μπορεί το μάθημα καλλιτεχνικών στο γυμνάσιο να γίνει γόνιμο έδαφος για την καλλιέργεια αυτών των στόχων; Δείτε μερικές ιδέες:

Δημιουργήστε Χώρους Ανάληψης Ρίσκου

Οι μαθητές θέλουν να αισθάνονται ότι ανήκουν στην αίθουσα τέχνης. Όταν συνδέουν την επιτυχία στην τέχνη αποκλειστικά με την τεχνική δεξιότητα, μπορεί να χάσουν την ευκαιρία να ανοιχτούν. Είναι ιδιαίτερα εύκολο για μαθητές γυμνασίου να αποθαρρυνθούν με αυτόν τον τρόπο σκέψης.

Το να ενθαρρύνουμε τη συνεργασία μέσω συζητήσεων και καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων που δίνουν έμφαση στη διαδικασία και όχι στο τελικό αποτέλεσμα, και που συνδέουν τους μαθητές με τον έξω κόσμο, είναι κρίσιμο. Αυτοί οι χώροι μπορούν να δημιουργήσουν ένα περιβάλλον όπου οι μαθητές αναλαμβάνουν περισσότερα ρίσκα και δίνουν περισσότερο νόημα στη δημιουργική τους έκφραση.

Το να εξερευνήσουν οι μαθητές ένα ευρύ φάσμα καλλιτεχνικών μεθόδων και μορφών έκφρασης μπορεί να τους ανοίξει τα μάτια και την καρδιά σε νέα πράγματα.

Η Μέση Εκπαίδευση Είναι Ένα Αβέβαιο Στάδιο

Οι μαθητές μας περνούν από σημαντικές σωματικές, συναισθηματικές και κοινωνικές αλλαγές, προσπαθώντας να καταλάβουν ποιοι είναι και πώς θέλουν να είναι. Η ενσυναίσθηση είναι ζωτικής σημασίας σε αυτή την ηλικία, γιατί ενισχύει την επίγνωση των συναισθημάτων των άλλων και ενθαρρύνει την αυθεντική σύνδεση.

Η ενσυναίσθηση βρίσκεται στην καρδιά της δημιουργίας κοινότητας και ασφαλών δημιουργικών χώρων, στους οποίους οι μαθητές μας μπορούν να αναπτυχθούν και να πάρουν ρίσκα.

Ενθαρρύνοντας την Ενσυναίσθηση

Το να ενθαρρύνουμε τους μαθητές να δείχνουν ενσυναίσθηση είναι πρόκληση, γιατί απαιτεί ένα επίπεδο προσωπικής έκθεσης. Η ενσυναίσθηση προϋποθέτει τρωτότητα — και το να είναι κανείς τρωτός σε μια περίοδο όπου η γνώμη των συνομηλίκων έχει τεράστια σημασία είναι τρομακτικό, ειδικά για έναν έφηβο.

Για να δημιουργήσουν αυθεντικές συναισθηματικές συνδέσεις με τα συναισθήματα των άλλων, οι μαθητές πρέπει να συνδεθούν με τα δικά τους — πρέπει να ρισκάρουν να τους "δουν".

Τρεις Ιδέες για να Ενισχυθεί η Ενσυναίσθηση:

1. Δημιουργία Κοινότητας

Αφιερώστε μια μέρα την εβδομάδα στην ενίσχυση της κοινότητας, γνωρίζοντας καλλιτέχνες που μοιράζονται τις προσωπικές τους ιστορίες μέσα από την τέχνη τους. Στο σχολείο μας, εφαρμόσαμε μια ρουτίνα που ονομάζεται *“Τι είπες τώρα;! Παρασκευή”*. Κάθε Παρασκευή, οι μαθητές εξερευνούν έναν νέο καλλιτέχνη ή μια σειρά καλλιτεχνών γύρω από ένα κοινό θέμα. Συνήθως υπάρχει μια δραστηριότητα και συζήτηση για να διευρυνθούν οι παραδοσιακές αντιλήψεις για το τι μπορεί να είναι η τέχνη.

Παρόλο που διατηρούνται οι γενικοί κανόνες της τάξης, αυτές οι ημέρες είναι αφιερωμένες στην εξερεύνηση και τη δημιουργία κοινού κλίματος. Χωρίς το βάρος της βαθμολογίας ή την πίεση για δέσμευση σε ένα μακροχρόνιο έργο, παρατηρώ ότι οι μαθητές είναι πιο τολμηροί τόσο στη δημιουργία όσο και στο μοίρασμα των ιδεών τους. Η επιλογή καλλιτεχνών που είναι τρωτοί και μοιράζονται τις ιστορίες τους είναι εξαιρετική για την ενίσχυση της ενσυναίσθησης.

2. Χρήση Σκίτσων με Σκοπό

Χρησιμοποιήστε τα sketchbooks ως εργαλείο καλλιέργειας ενσυναίσθησης. Ζητήστε από τους μαθητές να καταγράφουν τις συναισθηματικές τους αντιδράσεις σε έργα τέχνης και να αναγνωρίζουν πώς τους επηρεάζουν συγκεκριμένες τεχνικές ή

εικόνες. Ας μαζεύουν αποφθέγματα, εικόνες και ιδέες από καλλιτέχνες και συμμαθητές. Το σχέδιο είναι μια μορφή ακρόασης. Προτρέψτε τους μαθητές να επιβραδύνουν και να παρατηρήσουν τον κόσμο τους. Κάντε το sketchbook έναν προσωπικό χώρο, για έκφραση, προθέρμανση ή ακόμα και καταφύγιο.

3. Διδάξτε Μέσα από Ιστορίες

Οι ιστορίες δημιουργούν κατανόηση, βοηθούν τους μαθητές να μουν στη θέση των άλλων και εμπνέουν ουσιαστικές συναισθηματικές αντιδράσεις. Εστιάστε σε καλλιτέχνες που δημιουργούν έργα για τις κοινότητές τους. Αυτοί οι καλλιτέχνες μπορούν να λειτουργήσουν ως αφετηρία για να συνδεθούν οι μαθητές με τις δικές τους ιστορίες και κοινότητες.

Μερικές φορές, μια έμμεση προσέγγιση μπορεί να δημιουργήσει ευκολότερα έναν χώρο όπου αναπτύσσεται η τρωτότητα και η σύνδεση. Ένα παράδειγμα: ζήτησα από τους μαθητές να απαντήσουν στο ερώτημα, «Πώς φτιάχνουν οι καλλιτέχνες πορτρέτα για να χτίσουν έναν πιο συμπονετικό κόσμο;».

Οι μαθητές μελέτησαν διάφορους καλλιτέχνες που χρησιμοποιούν τα πορτρέτα για να εκπροσωπήσουν τις κοινότητές τους. Αναλύσαμε πορτρέτα, ακούσαμε προφορικές ιστορίες και παρακολουθήσαμε βίντεο με καλλιτέχνες που μιλούν για τη δουλειά τους. Αυτή η έρευνα έδωσε στους μαθητές το υπόβαθρο για να μοιραστούν δικές τους ιστορίες και να επιλέξουν άτομα από την κοινότητά τους για συνεντεύξεις, φωτογράφιση και ζωγραφική.

Μέσα από αυτή τη διαδικασία, οι μαθητές μοιράστηκαν αυθόρμητα προσωπικές ιστορίες αγάπης, απώλειας και θαυμασμού — χωρίς να είναι το επίκεντρο οι ίδιοι, κάτι που τους έκανε να νιώσουν πιο άνετα.

Καλλιτέχνες που μελετήθηκαν: **Jordan Casteel, Brendan Stanton, JR, Gordon Parks, Alice Neel, Catherine Opie.**

Διαβάσαμε αποσπάσματα από την ομιλία της **Chimamanda Ngozi Adichie** για τα στερεότυπα και παρακολουθήσαμε κινούμενες ιστορίες από το **StoryCorps**.

Συμπεράσματα

Η δημιουργία ενός ασφαλούς και δημιουργικού χώρου ενσυναίσθησης απαιτεί από εμάς να είμαστε κι εμείς ανοιχτοί και τρωτοί. Πρέπει να είμαστε ηθικοί και υποστηρικτικοί στην προσέγγισή μας. Πρέπει να μοντελοποιούμε τη συμπεριφορά που θέλουμε να εμπνεύσουμε στους μαθητές μας και να σεβόμαστε ότι το δικό τους ταξίδι μπορεί να χρειάζεται χρόνο και να περιλαμβάνει λάθη.

Πρέπει να δοκιμάζουμε μαθήματα και ιδέες για τις οποίες μπορεί να μην είμαστε σίγουροι — και να αγκαλιάζουμε την ιδέα ότι η αβεβαιότητα μπορεί να οδηγήσει στη μεγαλοσύνη.

Η Δύναμη της Τρωτότητας στην Τέχνη

Κύρια Θέματα

- Η ενσυναίσθηση και η τρωτότητα είναι θεμέλια δημιουργικών και ασφαλών χώρων.
- Οι μαθητές πρέπει να νιώθουν άνετα να "εκτεθούν" συναισθηματικά για να αναπτυχθούν καλλιτεχνικά και προσωπικά.
- Το γυμνάσιο είναι περίοδος αναζήτησης ταυτότητας — η ενσυναίσθηση χτίζει κοινότητα και σύνδεση.

Προσεγγίσεις στην Τάξη Καλλιτεχνικών

1. Δημιουργία Κοινότητας

- Καθιερώστε ημέρες εξερεύνησης καλλιτεχνών που μοιράζονται προσωπικές ιστορίες.
- Παράδειγμα: “Τι είπες τώρα;! Παρασκευή” — χωρίς βαθμολογία, ελεύθερη έκφραση.

2. Δημιουργική Χρήση Sketchbooks

- Εργαλείο για συναισθηματική έκφραση και παρατήρηση του κόσμου.
- Συλλογή ιδεών, εικόνων, αποσπασμάτων — σχέδιο ως «ακρόαση».

3. Τέχνη που Λέει Ιστορίες

- Επιλογή έργων που συνδέονται με κοινότητες και εμπειρίες.
- Έμμεσες προσεγγίσεις σε προσωπικά θέματα μέσα από πορτρέτα.
- Ερώτηση-πρόκληση: «*Πώς τα πορτρέτα καλλιεργούν έναν συμπονετικό κόσμο;*»

Καλλιτέχνες & Πηγές Έμπνευσης: Jordan Casteel, JR, Alice Neel, Gordon Parks, Catherine Opie κ.ά., Ομιλία Chimamanda Ngozi Adichie: «*Ο κίνδυνος της μίας ιστορίας*», StoryCorps: κινούμενες αφηγήσεις

Συμπέρασμα

- Οι δάσκαλοι πρέπει να δείχνουν πρώτοι τρωτότητα.
- Οι δημιουργικοί κίνδυνοι χτίζουν εμπιστοσύνη, αυθεντικότητα και ανάπτυξη.
- Η τρωτότητα δεν είναι αδυναμία — είναι δύναμη και εργαλείο έκφρασης.

Πολιτιστική Κληρονομιά και Πολιτιστική Πολυμορφία – Μαθήματα

Εγχειρίδιο για Εκπαιδευτικούς

Εισαγωγή

Από την πρώτη μέρα του Κοινού Προγράμματος ΕΕ/Συμβουλίου της Ευρώπης – Υποστήριξη της Προώθησης της Πολιτιστικής Πολυμορφίας στο Κοσσυφοπέδιο (PCDK), η ανάπτυξη μιας «κουλτούρας κοινοτικής πρακτικής» αποτέλεσε μία από τις βασικές αρχές της μεθοδολογίας. Μέσα από αυτή την προσέγγιση, ενθαρρύνθηκε και υποστηρίχθηκε η ενεργή συμμετοχή της κοινότητας στις δραστηριότητες του PCDK. Το σκέλος της Εκπαίδευσης και Ευαισθητοποίησης αποτέλεσε ένα θετικό παράδειγμα εφαρμογής αυτής της αρχής, όπου η συμμετοχή μαθητών, γονέων και εκπαιδευτικών από δεκατέσσερα σχολεία σε όλο το Κοσσυφοπέδιο ήταν καθοριστική για την παραγωγή του «Εγχειριδίου για Εκπαιδευτικούς».

Με βάση μια αξιολόγηση που πραγματοποιήθηκε το 2010, εντοπίστηκε έλλειψη πόρων για θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς και πολυμορφίας στο πρόγραμμα σπουδών της αγωγής του πολίτη. Αναπτύχθηκε έτσι μια ολοκληρωμένη, «από κάτω προς τα πάνω» εκπαιδευτική προσέγγιση, όπου οι μαθητές θα αποκτούσαν άμεση εμπειρία και θα είχαν λόγο στη δική τους εκπαίδευση. Αν και το αντικείμενο εστιάζει στην πολιτιστική κληρονομιά και πολυμορφία, η μεθοδολογία αξίζει να μελετηθεί, καθώς μπορεί να αποτελέσει πρότυπο και για άλλα γνωστικά αντικείμενα του σχολικού προγράμματος.

Το «Εγχειρίδιο για Εκπαιδευτικούς» δημιουργήθηκε ως συμπληρωματικό εκπαιδευτικό υλικό για την Πρωτοβάθμια και Κατώτερη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (από την 3η έως την 9η τάξη), με στόχο να παρέχει πόρους στους εκπαιδευτικούς σε αυτό τον τομέα. Η μακρά διαδικασία παραγωγής του εγχειριδίου υπήρξε απαραίτητη για τη συμμετοχή περισσότερων από 250 ατόμων, μεταξύ των οποίων μαθητές, γονείς, δάσκαλοι, διευθυντές σχολείων, δημοτικές αρχές, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και κεντρικοί θεσμοί, όπως το Υπουργείο Πολιτισμού, Νεολαίας και Αθλητισμού και το Υπουργείο Παιδείας, Επιστημών και Τεχνολογίας. Με την καθοδήγηση του προσωπικού του PCDK καθώς και τοπικών και διεθνών εμπειρογνομόνων, υλοποιήθηκαν ποικίλες δραστηριότητες για την προετοιμασία του εγχειριδίου, όπως επισκέψεις σε χώρους, συναντήσεις διαλόγου, ομάδες εργασίας, εργαστήρια στο Κοσσυφοπέδιο και εκπαιδευτική επίσκεψη στην Ελβετία. Ένα προσχέδιο του εγχειριδίου δοκιμάστηκε από εκπαιδευτικούς σε ένα εργαστήριο στην Πρίστινα στα τέλη του 2011.

Στο PCDK πιστεύουμε ότι αυτό το εγχειρίδιο μπορεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη της εκπαιδευτικής πρακτικής, τόσο με το ίδιο το περιεχόμενο όσο και με τη διαδικασία παραγωγής του. Η προσέγγισή μας και η επιμονή μας να βασίζεται η εκπαιδευτική δραστηριότητα στην πραγματική εμπειρία των συμμετεχόντων ανοίγει νέες δυνατότητες για το πώς μπορούν οι τυπικοί και άτυποι εκπαιδευτικοί να προσεγγίσουν την πράξη. Η δυνατότητα δημιουργίας νέων τρόπων προσέγγισης της εκπαίδευσης με την ενεργή συμμετοχή των μαθητών – κάτι που, όπως εφαρμόστηκε εδώ, δεν είχε γίνει ξανά στο Κοσσυφοπέδιο – προκάλεσε μεγάλο ενδιαφέρον και ενθουσιασμό σε εκπαιδευτικούς, γονείς και μαθητές.

Πιστεύουμε ότι η ανάπτυξη κριτικής συνείδησης, που ενθαρρύνεται μέσω της ενεργού συμμετοχής των μαθητών και της βιωματικής μάθησης, επιτρέπει στους ανθρώπους να αμφισβητούν καθιερωμένες ιδέες και οπτικές, καθώς και τη σχέση τους με το περιβάλλον, ώστε να «διαβάσουν» καλύτερα τον κόσμο τους. Η ενεργή ανταλλαγή μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, όπου και οι δύο μαθαίνουν, θέτουν ερωτήματα και στοχάζονται, είναι ουσιώδης ως βίωμα σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Το εγχειρίδιο, που αποτελείται από 8 ενότητες, προσφέρει στους εκπαιδευτικούς πρακτικά εργαλεία και μια δυναμική πλατφόρμα για την ενεργό συμμετοχή των μαθητών σε μάθημα διάρκειας 40 λεπτών, ειδικά σχεδιασμένο με βάση τον τρέχοντα ρυθμό της εκπαίδευσης στο Κοσσυφοπέδιο.

Ελπίζουμε το εγχειρίδιο αυτό να παίξει έναν εποικοδομητικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία και να καλύψει το κενό στο πρόγραμμα σπουδών της αγωγής του πολίτη, ενώ παράλληλα να εμπνεύσει την περαιτέρω ανάπτυξη παρόμοιων εκπαιδευτικών σχεδίων στο μέλλον.

Σημείωση προς τους εκπαιδευτικούς

Οι ενότητες για την πολιτιστική κληρονομιά και την πολιτιστική πολυμορφία, που παρουσιάζονται σε αυτό το εγχειρίδιο, έχουν σχεδιαστεί με σκοπό να προσφέρουν μια εισαγωγή σε γενικά θέματα σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά και την πολιτιστική πολυμορφία. Σκοπός τους είναι να χρησιμοποιηθούν ως συμπληρωματικό υλικό στο μάθημα της αγωγής του πολίτη, ώστε να παρέχουν μια βασική κατανόηση ορισμένων ζητημάτων και να ξεκινήσουν συζητήσεις και σκέψεις γύρω από το θέμα του πολιτισμού.

Τα θέματα και οι μαθησιακοί στόχοι αποτελούν αφετηρία και οδηγό για τους εκπαιδευτικούς. Συνεπώς, οι δάσκαλοι ενθαρρύνονται να αναπτύξουν περαιτέρω συζητήσεις και δραστηριότητες πέρα από όσα αναφέρονται. Υπάρχουν οκτώ διαφορετικές διδακτικές ενότητες που ασχολούνται με την πολιτιστική κληρονομιά και την πολιτιστική πολυμορφία. Κάθε ενότητα έχει θεματικό προσανατολισμό και περιλαμβάνει μαθησιακούς στόχους, υπόβαθρο και δραστηριότητες για τις τάξεις 3–6 και 6–9. Μετά την αξιολόγηση του επιπέδου των μαθητών, ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει την κατάλληλη για την τάξη του.

Τα μαθήματα είναι σχεδιασμένα για διάρκεια 40 λεπτών, ωστόσο οι δραστηριότητες μπορούν να προσαρμοστούν ή να επεκταθούν σε περισσότερες διδακτικές ώρες. Οι δραστηριότητες κάθε ενότητας αναλύονται σε διαδικαστικές οδηγίες και αποτελούνται από τρία βασικά μέρη: Εισαγωγική δραστηριότητα, Κύρια δραστηριότητα και Αποτίμηση/Συζήτηση. Αυτή η δομή παρέχει στον εκπαιδευτικό ένα εισαγωγικό στάδιο για το μάθημα, έπειτα ακολουθεί η εις βάθος διερεύνηση του θέματος μαζί με τους μαθητές και, τέλος, οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να μοιραστούν όσα έμαθαν και ένιωσαν στο στάδιο της αποτίμησης.

Δραστηριότητες συνέχειας και παραλλαγές προτείνονται σε περίπτωση που ο εκπαιδευτικός θέλει να εμβαθύνει περαιτέρω στις έννοιες ή να προσαρμόσει τις δραστηριότητες της κάθε ενότητας.

Αντιλαμβανόμαστε ότι τα ζητήματα που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά και την πολιτιστική πολυμορφία είναι εκτενή και πολύπλοκα, και τα μαθήματα αυτά δεν στοχεύουν να δώσουν όλες τις απαντήσεις ή να καλύψουν κάθε προβληματισμό γύρω από αυτά τα θέματα. Σκοπός του εγχειριδίου είναι να προσφέρει στους εκπαιδευτικούς διαδραστικές μαθησιακές δραστηριότητες και πρακτικές στοχασμού που θα κινήσουν το ενδιαφέρον των μαθητών για να μάθουν περισσότερα.

Ειλικρινά ελπίζουμε ότι θα βρείτε αυτές τις διδακτικές ενότητες χρήσιμες για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του ενεργού πολίτη στους μαθητές σας

♦ Χρησιμοποιούνται ως **συμπληρωματικό υλικό** στο μάθημα της **Αγωγής του Πολίτη**, με στόχο:

- την κατανόηση βασικών εννοιών,
- την έναρξη συζητήσεων στην τάξη,
- την καλλιέργεια κριτικής σκέψης γύρω από τον πολιτισμό.

Δομή και Χρήση των Ενοτήτων

 Το εγχειρίδιο περιλαμβάνει **8 διδακτικές ενότητες** που καλύπτουν την πολιτιστική κληρονομιά και την πολυμορφία. Κάθε ενότητα περιέχει:

- **Θεματικό προσανατολισμό**
- **Μαθησιακούς στόχους**
- **Βασικές πληροφορίες**
- **Δραστηριότητες** για δύο επίπεδα τάξεων:
 - 3η – 6η Δημοτικού
 - 6η – 9η τάξη (Γυμνάσιο)

 Ο εκπαιδευτικός επιλέγει την ενότητα **ανάλογα με το επίπεδο των μαθητών**.

Διάρκεια και Δομή Μαθήματος

 Κάθε μάθημα έχει διάρκεια περίπου **40 λεπτών**, αλλά οι δραστηριότητες μπορούν να προσαρμοστούν για περισσότερες διδακτικές ώρες.

Η δομή κάθε μαθήματος περιλαμβάνει **τρία βασικά στάδια**:

1. **Εισαγωγική Δραστηριότητα** → προετοιμασία & εισαγωγή στο θέμα
2. **Κύρια Δραστηριότητα** → εμβάθυνση και ενεργή συμμετοχή
3. **Αποτίμηση / Συζήτηση (Debriefing)** → οι μαθητές μοιράζονται τι έμαθαν και τι ένιωσαν

 Στο τέλος κάθε ενότητας δίνονται:

- **Δραστηριότητες συνέχειας**
- **Παραλλαγές** για προσαρμογή στις ανάγκες της τάξης

Παιδαγωγικός Στόχος

Οι ενόητες δεν φιλοδοξούν να δώσουν όλες τις απαντήσεις γύρω από τα σύνθετα ζητήματα της πολιτιστικής κληρονομιάς και της πολυμορφίας.

 Στόχος είναι να προσφέρουν:

- **διαδραστικές μαθησιακές εμπειρίες,**
- **πρακτικές στοχασμού,**
- **κίνητρο για έρευνα και διάλογο** γύρω από τα θέματα του πολιτισμού.

Με αυτόν τον τρόπο ενισχύεται η **ενεργή συμμετοχή των μαθητών** και αναπτύσσονται οι **δεξιότητες του ενεργού πολίτη**.

Κληρονομιά και Πολυμορφία

ΤΙΤΛΟΣ: ΤΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ – Τα Χαρακτηριστικά της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

ΤΑΞΕΙΣ: 6η – 9η τάξη

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: Μάθημα 40 λεπτών

ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Οι μαθητές θα μπορούν να:

- Αναγνωρίζουν και να περιγράφουν τα απτά (υλικά) και τα άυλα χαρακτηριστικά του πολιτισμού·
- Αναγνωρίζουν ότι ο πολιτισμός είναι εκ φύσεως ποικιλόμορφος και ότι όλες οι μορφές ανθρώπινης κληρονομιάς αποδεικνύουν και γιορτάζουν αυτή την ποικιλία·
- Συγκρίνουν και να αντιπαραβάλλουν τον δικό τους πολιτισμό με εκείνον παιδιών από άλλες χώρες του κόσμου·
- Εξηγούν πώς τα άυλα στοιχεία του πολιτισμού επηρεάζουν τα απτά.

ΥΛΙΚΑ / ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΕΙΣ

- Μεγάλος χάρτης του κόσμου για την τάξη·
- Αντίγραφα της εικόνας ενός παγόβουνου για κάθε μαθητή (Παράρτημα 1.3)·
- Αντίγραφα του φύλλου εργασίας «Χαρακτηριστικά του Πολιτισμού» (Παράρτημα 1.4).

ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Στόχος του μαθήματος είναι να βοηθήσει τους μαθητές να κατανοήσουν την έννοια του πολιτισμού εξετάζοντας πολιτισμούς από όλο τον κόσμο. Οι μαθητές θα περάσουν από μια διαδικασία χαρτογράφησης διαφορετικών πολιτισμών παγκοσμίως, μοιράζοντας ιδέες για τόπους ή χαρακτηριστικά αυτών των τόπων. Θα διερευνήσουν τα άυλα και τα απτά στοιχεία του πολιτισμού και τις μεταξύ τους επιδράσεις, χρησιμοποιώντας την αναλογία με το παγόβουνο.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Εισαγωγική Δραστηριότητα: Ιδέες για τον κόσμο μας

1. Εξηγήστε στους μαθητές ότι, ως τάξη, πρόκειται να «εξερευνήσουν τον κόσμο» και πιο συγκεκριμένα να κατανοήσουν πώς ζουν οι άνθρωποι σε διαφορετικά μέρη του κόσμου.
2. Δείξτε τον μεγάλο χάρτη του κόσμου. Δώστε στους μαθητές αυτοκόλλητα και μαρκαδόρους. Ζητήστε τους να σκεφτούν και να γράψουν στα αυτοκόλλητα τις ιδέες τους για άλλες περιοχές του κόσμου ή για διάφορα χαρακτηριστικά αυτών των περιοχών. Διευκρινίστε ότι δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις.
3. Ζητήστε από τους μαθητές να σχηματίσουν μικρές ομάδες και να συζητήσουν όσα έγραψαν. Ως ομάδα, να συνδυάσουν και να συνοψίσουν τις ιδέες τους στα αυτοκόλλητα.

4. Κάθε ομάδα στη συνέχεια τοποθετεί τα αυτοκόλλητά της στον χάρτη και καθώς το κάνει, παρουσιάζει τις ιδέες της.
5. Αφήστε τον χάρτη σε εμφανές σημείο στην τάξη.

Κύρια Δραστηριότητα: Το πολιτισμικό παγόβουνο

1. Ξεκινήστε εξηγώντας ότι η έννοια του πολιτισμού είναι δύσκολο να οριστεί. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός του πολιτισμού. Υπενθυμίστε στους μαθητές ότι όλοι έχουν έναν πολιτισμό και ότι αυτός διαμορφώνει τον τρόπο που βλέπουμε τον κόσμο, τον εαυτό μας και τους άλλους.
2. Εξηγήστε τον πολιτισμό χρησιμοποιώντας την αναλογία με το παγόβουνο. Σχεδιάστε ένα παγόβουνο στον πίνακα και ζητήστε από τους μαθητές να το αντιγράψουν σε ένα φύλλο χαρτί (βλ. Παράρτημα 1.3). Τονίστε ότι μόνο περίπου το ένα όγδοο ενός παγόβουνου είναι ορατό πάνω από το νερό· το υπόλοιπο βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια. Ο πολιτισμός είναι παρόμοιος με το παγόβουνο: έχει κάποια στοιχεία που είναι ορατά και πολλά άλλα που μπορούν μόνο να υποθεθούν ή να μαθευτούν καθώς αποκτούμε περισσότερες γνώσεις για έναν πολιτισμό. Όπως και το παγόβουνο, το ορατό μέρος του πολιτισμού είναι μόνο ένα μικρό κομμάτι ενός πολύ μεγαλύτερου συνόλου. Ζητήστε από τους μαθητές να δώσουν παραδείγματα. Αν δεν μπορούν, δώστε εσείς (π.χ. οι αξίες δεν παρατηρούνται άμεσα, ενώ τα έθιμα των εορτών είναι ορατά).
3. Δώστε στους μαθητές το φύλλο εργασίας «Χαρακτηριστικά του Πολιτισμού» (Παράρτημα 1.4). Εξηγήστε ότι τα αριθμημένα στοιχεία στη λίστα αποτελούν όλα χαρακτηριστικά του πολιτισμού. Ζητήστε τους, σε ομάδες, να εξετάσουν ένα προς ένα τα χαρακτηριστικά και να αποφασίσουν αν ανήκουν **πάνω από τη γραμμή** (δηλαδή «απτά») ή **κάτω από τη γραμμή** (δηλαδή «άυλα»). Ενημερώστε τους ότι υπάρχουν δύο κενά πεδία για να προσθέσουν χαρακτηριστικά που θεωρούν οι ίδιοι σημαντικά.
4. Ως τάξη, περάστε από κάθε χαρακτηριστικό του πολιτισμού και ζητήστε από τις ομάδες να πουν πού το τοποθέτησαν στο παγόβουνο – πάνω ή κάτω από τη γραμμή. Καταγράψτε τις απαντήσεις των ομάδων στον πίνακα.
5. Συζητήστε τα αποτελέσματα. Δώστε ιδιαίτερη προσοχή στις περιπτώσεις όπου το ίδιο χαρακτηριστικό θεωρήθηκε και απτό και άυλο. Αυτό σημαίνει ότι διαφορετικές ομάδες είχαν διαφορετικές απόψεις για το ίδιο στοιχείο. Προσπαθήστε ως τάξη να καταλήξετε σε μια κοινή κατανόηση για το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό.

Κύρια Δραστηριότητα: Το πολιτισμικό παγόβουνο

1. Ξεκινήστε εξηγώντας ότι η έννοια του πολιτισμού είναι δύσκολο να οριστεί. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός του πολιτισμού. Υπενθυμίστε στους μαθητές ότι όλοι έχουν έναν πολιτισμό και ότι αυτός διαμορφώνει τον τρόπο που βλέπουμε τον κόσμο, τον εαυτό μας και τους άλλους.
2. Εξηγήστε τον πολιτισμό χρησιμοποιώντας την αναλογία με το παγόβουνο. Σχεδιάστε ένα παγόβουνο στον πίνακα και ζητήστε από τους μαθητές να το αντιγράψουν σε ένα φύλλο χαρτί (βλ. Παράρτημα 1.3). Τονίστε ότι μόνο περίπου το ένα όγδοο ενός παγόβουνου είναι ορατό πάνω από το νερό· το υπόλοιπο βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια. Ο πολιτισμός είναι παρόμοιος με το παγόβουνο: έχει κάποια στοιχεία που είναι ορατά και πολλά άλλα που μπορούν μόνο να υποθεθούν ή να μαθευτούν καθώς αποκτούμε περισσότερες γνώσεις για έναν πολιτισμό. Όπως και το παγόβουνο, το ορατό μέρος του πολιτισμού είναι μόνο ένα μικρό κομμάτι ενός πολύ μεγαλύτερου συνόλου. Ζητήστε από τους μαθητές να δώσουν παραδείγματα. Αν δεν μπορούν, δώστε εσείς (π.χ. οι αξίες δεν παρατηρούνται άμεσα, ενώ τα έθιμα των εορτών είναι ορατά).
3. Δώστε στους μαθητές το φύλλο εργασίας «Χαρακτηριστικά του Πολιτισμού» (Παράρτημα 1.4). Εξηγήστε ότι τα αριθμημένα στοιχεία στη λίστα αποτελούν όλα χαρακτηριστικά του πολιτισμού. Ζητήστε τους, σε ομάδες, να εξετάσουν ένα προς ένα τα χαρακτηριστικά και να αποφασίσουν αν ανήκουν **πάνω από τη γραμμή** (δηλαδή «απτά») ή **κάτω από τη γραμμή** (δηλαδή «άυλα»). Ενημερώστε τους ότι υπάρχουν δύο κενά πεδία για να προσθέσουν χαρακτηριστικά που θεωρούν οι ίδιοι σημαντικά.
4. Ως τάξη, περάστε από κάθε χαρακτηριστικό του πολιτισμού και ζητήστε από τις ομάδες να πουν πού το τοποθέτησαν στο παγόβουνο – πάνω ή κάτω από τη γραμμή. Καταγράψτε τις απαντήσεις των ομάδων στον πίνακα.
5. Συζητήστε τα αποτελέσματα. Δώστε ιδιαίτερη προσοχή στις περιπτώσεις όπου το ίδιο χαρακτηριστικό θεωρήθηκε και απτό και άυλο. Αυτό σημαίνει ότι διαφορετικές ομάδες είχαν διαφορετικές απόψεις για το ίδιο στοιχείο. Προσπαθήστε ως τάξη να καταλήξετε σε μια κοινή κατανόηση για το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό.

Αποτίμηση / Συζήτηση (Debriefing)

1. Ζητήστε από τους μαθητές να σκεφτούν τι έμαθαν σχετικά με το **παγόβουνο του πολιτισμού**.
2. Κάντε ερωτήσεις όπως:
 - Ποια στοιχεία του πολιτισμού είναι πιο εύκολο να τα δούμε;
 - Ποια στοιχεία είναι πιο δύσκολο να τα παρατηρήσουμε;
 - Πώς τα άυλα στοιχεία επηρεάζουν τα απτά;
3. Δώστε την ευκαιρία στους μαθητές να μοιραστούν **τι τους έκανε εντύπωση και τι καινούριο έμαθαν**.
4. Κλείστε το μάθημα υπενθυμίζοντας ότι, όπως στο παγόβουνο, αυτό που βλέπουμε στον πολιτισμό είναι μόνο ένα μικρό μέρος· τα περισσότερα βρίσκονται «κά

ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

Δραστηριότητες συνέχειας (Follow-up Activities):

- Ζητήστε από τους μαθητές να γράψουν **διαλόγους** μιας συνομιλίας που θα μπορούσε να γίνει ανάμεσα σε αυτούς και ανθρώπους από έναν άλλο πολιτισμό. Πρέπει να φανταστούν ότι εξηγούν ο ένας στον άλλον τον πολιτισμό τους. Έπειτα, ζητήστε από τους μαθητές να μετατρέψουν τον διάλογο σε μικρό θεατρικό και να τον παρουσιάσουν.
- Οι μαθητές μπορούν να μελετήσουν τον πολιτισμό φτιάχνοντας έναν **πίνακα σύγκρισης**. Δώστε τους εικόνες από περιοδικά, το Διαδίκτυο ή εικόνες που περιλαμβάνονται σε αυτό το εγχειρίδιο (Παράρτημα 1.2). Ζητήστε να επιλέξουν δύο εικόνες που να αντιπροσωπεύουν το ίδιο πολιτισμικό στοιχείο (π.χ. δύο εικόνες που δείχνουν διαφορετικές μορφές χορού, ή σπίτια, ή τελετές κ.λπ.). Στη συνέχεια να γράψουν ένα παράδειγμα αυτού του πολιτισμικού στοιχείου στο Κοσσυφοπέδιο. Οι μαθητές μπορούν να παρουσιάσουν τα παραδείγματα σε πίνακα, όπως στο παρακάτω παράδειγμα:
- Αναθέστε εργασίες σε μικρές ομάδες μαθητών, ώστε να εξερευνήσουν έναν πολιτισμό διαφορετικό από τον δικό τους και να ετοιμάσουν μια παρουσίαση.
- Ζητήστε από τους μαθητές να στοχαστούν πάνω στο παρακάτω απόφθεγμα του Γκάντι και να γράψουν μια απάντηση:

«Δεν θέλω το σπίτι μου να είναι κλεισμένο με τείχους από όλες τις πλευρές και τα παράθυρά μου σφραγισμένα. Θέλω ο πολιτισμός όλων των χωρών να φυσά γύρω από το σπίτι μου όσο πιο ελεύθερα γίνεται. Αλλά αρνούμαι να παρασυρθώ από αυτόν.»

— MAXATMA GKANTI, Ινδός φιλόσοφος και πολιτικός (1869–1948)

Πολιτιστική Κληρονομιά (Cultural Heritage) – Δραστηριότητα Παιχνιδιού στην Τάξη

1. Χωρίστε τους μαθητές σε ομάδες των 3–5 ατόμων. Δώστε σε κάθε ομάδα έναν χάρτη του Κοσσυφοπεδίου.
2. Ορίστε έναν βοηθό για να μετρά τις σωστές απαντήσεις και να τις εμφανίζει στον πίνακα ή σε χαρτί παρουσίασης.
3. Δώστε στους μαθητές τις εξής οδηγίες:
 - Οι ομάδες πρέπει να ολοκληρώσουν το «ταξίδι τους» γύρω από το Κοσσυφοπέδιο απαντώντας σωστά στις ερωτήσεις.
 - Για κάθε σωστή απάντηση θα κερδίζουν μια **χειροποίητη “κάρτ-ποστάλ”**.
 - Το παιχνίδι παίζεται σε γύρους. Σε κάθε γύρο, όλες οι ομάδες λαμβάνουν την **ίδια ερώτηση**.
 - Όλες οι ομάδες γράφουν την απάντησή τους και μετά τις συλλέγετε.
 - Ο δάσκαλος αποκαλύπτει τη σωστή απάντηση.
 - Η ομάδα που θα συγκεντρώσει τις περισσότερες κάρτ-ποστάλ στο τέλος θα είναι η νικήτρια.
4. Διευκολύνετε το παιχνίδι κάνοντας τις ερωτήσεις, συλλέγοντας τις απαντήσεις και μετρώντας τα αποτελέσματα μετά από κάθε γύρο.

Αποτίμηση / Συζήτηση (Debriefing)

Μετά το παιχνίδι, ζητήστε από τους μαθητές να απαντήσουν σε ερωτήσεις όπως:

- Σας άρεσε το παιχνίδι;

- Τι μάθατε από αυτό;
- Ποια απτά μνημεία/τόποι πολιτιστικής κληρονομιάς γνωρίζετε ήδη και ποια νέα ανακαλύψατε;
- Τι αντιπροσωπεύει η απτή πολιτιστική μας κληρονομιά;
- Πώς μπορούμε να εξερευνήσουμε πιο σε βάθος τα απτά μνημεία και χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς;

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Θέμα: Πολιτιστική Κληρονομιά και Πολιτιστική Διαφορετικότητα

Τάξεις: 6η – 9η

Διάρκεια: 40 λεπτά (με δυνατότητα επέκτασης)

Στόχοι Μάθησης

Οι μαθητές θα μπορούν να:

- Αναγνωρίζουν και να περιγράφουν στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς (απτά και άυλα).
- Συγκρίνουν πολιτισμούς και να αναγνωρίζουν την ποικιλία τους.
- Αναπτύζουν δεξιότητες διαλόγου, συνεργασίας και δημιουργικής έκφρασης.
- Αντιληφθούν τη σημασία της πολιτιστικής ανταλλαγής και της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Υλικά – Προετοιμασία

- Χάρτης του Κοσσυφοπέδιου (ή άλλης χώρας αναφοράς).
- Σημειωματάρια / φύλλα χαρτιού.
- Στυλό, μαρκαδόροι, αυτοκόλλητα.
- Εικόνες πολιτιστικών στοιχείων (περιοδικά, Διαδίκτυο ή Παράρτημα 1.2).
- Φύλλο πίνακα σύγκρισης (3 στήλες: Εικόνα 1 – Εικόνα 2 – Παράδειγμα από Κοσσυφοπέδιο).
- Εκτυπωμένες “κάρτ-ποστάλ” (χειροποίητες ή έτοιμες).
- Πίνακας / χαρτί παρουσίασης για καταγραφή αποτελεσμάτων.

Δραστηριότητες

1. Εισαγωγική Δραστηριότητα (5')

- Σύντομη συζήτηση: Τι σημαίνει για εσάς «πολιτισμός»;
- Γράψτε στον πίνακα τις απαντήσεις των μαθητών.

2. Κύριες Δραστηριότητες (25')

A. Δημιουργικός Διάλογος (10')

- Οι μαθητές γράφουν έναν διάλογο σαν να μιλούν με κάποιον από άλλη χώρα για να παρουσιάσουν τον πολιτισμό τους.
- Σε ομάδες, μετατρέπουν τον διάλογο σε σύντομο θεατρικό και το παρουσιάζουν.

B. Πίνακας Σύγκρισης Πολιτισμών (10')

- Οι μαθητές επιλέγουν 2 εικόνες που δείχνουν το ίδιο πολιτισμικό στοιχείο (π.χ. χορός, σπίτι, τελετή).
- Συμπληρώνουν τον πίνακα:

Γ. Στοχασμός με Απόφθεγμα (5')

- Οι μαθητές γράφουν σύντομη απάντηση στο απόφθεγμα του Γκάντι για τον πολιτισμό.

3. Παιχνίδι στην Τάξη – «Ταξίδι στο Κοσσυφοπέδιο» (10')

- Χωρισμός σε ομάδες (3–5 μαθητές).
- Δώστε σε κάθε ομάδα χάρτη του Κοσσυφοπεδίου.
- Σε κάθε γύρο όλες οι ομάδες απαντούν στην ίδια ερώτηση.
- Για κάθε σωστή απάντηση κερδίζουν μια “κάρτ-ποστάλ”.
- Νικήτρια είναι η ομάδα με τις περισσότερες κάρτ-ποστάλ.

4. Αποτίμηση – Συζήτηση (Debriefing) (5')

Ρωτήστε τους μαθητές:

- Σας άρεσε το παιχνίδι;
- Τι μάθατε από αυτό;
- Ποια πολιτιστικά μνημεία γνωρίζατε ήδη και ποια καινούρια ανακαλύψατε;
- Τι σημαίνει η πολιτιστική μας κληρονομιά;
- Πώς μπορούμε να εμβαθύνουμε περισσότερο στη μελέτη της;

👉 Η τελευταία ερώτηση μπορεί να οδηγήσει σε **δραστηριότητες συνέχειας** (π.χ. ερευνητικές εργασίες, επισκέψεις σε μουσεία, παρουσιάσεις).

Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά

ΤΙΤΛΟΣ: Το Παζλ του Πολιτιστικού Ανθρωπολόγου

Τάξεις: 6η – 9η

Διάρκεια: 40 λεπτά

ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Οι μαθητές θα μπορούν να:

- Ορίζουν την έννοια της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και να αναγνωρίζουν διαφορετικά στοιχεία άυλης κληρονομιάς στο Κοσσυφοπέδιο.
- Περιγράφουν τη σημασία που έχει η άυλη κληρονομιά στον καθορισμό/διαμόρφωση του πολιτισμού.
- Κατανοούν την έννοια του πολιτιστικού ανθρωπολόγου.
- Αναλύουν την άυλη κληρονομιά ώστε να εξάγουν συμπεράσματα για τις αξίες και τις πεποιθήσεις μιας κοινωνίας.

ΥΛΙΚΑ / ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

- Πολιτιστικά αντικείμενα από άλλον πολιτισμό ή φωτογραφίες αρχαίων αντικειμένων.
Παραδείγματα δίνονται στο Παράρτημα 4.3.
Επικεντρωθείτε στη δημιουργία αυτών των αντικειμένων και στις ιστορίες που τα συνοδεύουν.

ΠΛΑΙΣΙΟ / ΥΠΟΒΑΘΡΟ

Το μάθημα ζητά από τους μαθητές να εμβαθύνουν στο ζήτημα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, ζητώντας τους να σκεφτούν και να δράσουν ως πολιτιστικοί ανθρωπολόγοι. Ο ρόλος ενός ανθρωπολόγου είναι να κατανοεί την εσωτερική λογική μιας κοινωνίας σε σχέση με την ανθρώπινη συμπεριφορά, τα έθιμα, τις σχέσεις, τα συστήματα πίστης και τα τελετουργικά. Οι μαθητές θα πρέπει να καθορίσουν πώς οι όψεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στο Κοσσυφοπέδιο απεικονίζουν τις αξίες και τα συστήματα πίστης της χώρας.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ

Εισαγωγική Δραστηριότητα: Ο Ανθρωπολόγος

- Ξεκινήστε μιλώντας για τον ρόλο ενός ανθρωπολόγου.
- Εξηγήστε στους μαθητές ότι θα παίξουν τον ρόλο του ανθρωπολόγου και θα πρέπει να ανακαλύψουν περισσότερα για πολιτισμούς.
- Δείξτε στους μαθητές το αντικείμενο που φέρατε στην τάξη. Αν δεν έχετε, δείξτε τους φωτογραφίες αρχαίων αιγυπτιακών αντικειμένων (Παράρτημα 4.3).
- Ζητήστε πρώτα να αναγνωρίσουν το αντικείμενο και τη χρήση του.
- Έπειτα ρωτήστε τι αντιπροσωπεύει αυτό το αντικείμενο για τον πολιτισμό. Ποιες αξίες/πεποιθήσεις αποτυπώνονται μέσα από το αντικείμενο; Από την παρατήρηση, τι μπορούμε να υποθέσουμε ότι ήταν σημαντικό για τον λαό αυτόν;
- Βοηθήστε τους μαθητές να αναγνωρίσουν ότι τα απτά αντικείμενα (κτίρια, έργα τέχνης, αντικείμενα) αντικατοπτρίζουν άυλες όψεις ενός πολιτισμού.
- Ως τάξη, ορίστε την «άυλη κληρονομιά» και δημιουργήστε έναν κατάλογο στοιχείων της.

Κύρια Δραστηριότητα: Ένας Ανθρωπολόγος στο Κοσσυφοπέδιο

- Χωρίστε τους μαθητές σε μικρές ομάδες (3–4 μαθητές).
- Κάθε ομάδα να σκεφτεί ένα αντικείμενο που αντιπροσωπεύει έναν πολιτιστικό τομέα από το Κοσσυφοπέδιο. Να σκεφτούν τι θα έβρισκαν στο Εθνικό Μουσείο ή στοιχεία όπως τέχνη/μουσική/ένδυση/μαγειρική/κατοικία.
- Κάθε ομάδα αποφασίζει ένα αντικείμενο και το σχεδιάζει σε χαρτί.
- Μόλις τελειώσουν τα σχέδια, συλλέξτε τα και μοιράστε τα ξανά σε άλλες ομάδες (καμία ομάδα να μη λάβει το δικό της σχέδιο).
- Τώρα οι μαθητές είναι ανθρωπολόγοι που μόλις ανακάλυψαν αυτό το αντικείμενο.

- Πρέπει να το αναγνωρίσουν (ή να πουν τι πιστεύουν ότι είναι) και να εξηγήσουν τι αντιπροσωπεύει για τον πολιτισμό του Κοσσυφοπεδίου:
 - Γιατί είναι σημαντικό;
 - Τι αποκαλύπτει για τις αξίες/πεποιθήσεις;
 - Τι μπορούμε να συμπεράνουμε για τις σχέσεις (οικογένεια, φίλοι, κοινωνία) μέσα από αυτό;

Αποτίμηση (Debriefing)

Κάθε ομάδα παρουσιάζει το σχέδιο που έλαβε και περιγράφει τι αντιπροσωπεύει για τον πολιτισμό του Κοσσυφοπεδίου. Συζητήστε:

- Ποιες αξίες εμφανίζει το αντικείμενο;
- Δείχνει το αντικείμενο τη σημασία τελετουργιών ή εθίμων; Αν ναι, με ποιον τρόπο;

 Κλείστε ενισχύοντας την ιδέα ότι ο πολιτισμός έχει πολλά επίπεδα:

- Τα αντικείμενα, τα αγάλματα και τα κτίρια αποτελούν **απτή πολιτιστική κληρονομιά**, αλλά ταυτόχρονα δείχνουν αξίες, πεποιθήσεις και τελετουργίες μιας κοινωνίας.
- Ένας καλός ανθρωπολόγος ερμηνεύει την απτή κληρονομιά για να κατανοήσει τις σκέψεις και τις πεποιθήσεις των ανθρώπων και να αποκτήσει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τον πολιτισμό μιας κοινωνίας.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

Εναλλακτικές Δραστηριότητες:

- Δώστε σε κάθε μαθητή ένα κομμάτι από το παζλ του Κοσσυφοπεδίου (Παράρτημα 4.1 – προκομμένα κομμάτια).
- Οι μαθητές σκέφτονται προφορικές ιστορίες/τραγούδια/συνταγές που αντιπροσωπεύουν άυλα στοιχεία του πολιτισμού τους.
- Σε κάθε κομμάτι γράφουν ή σχεδιάζουν ένα σχετικό αντικείμενο.
- Στη συνέχεια ανταλλάσσουν κομμάτια με έναν συμμαθητή.
- Κάθε μαθητής παίζει τον ρόλο του ανθρωπολόγου που μόλις ανακάλυψε αυτό το στοιχείο και γράφει μια «έκθεση ευρημάτων» για τις αξίες/πεποιθήσεις που αποκαλύπτει.
- Στο τέλος, ενώνονται όλα τα κομμάτια για να σχηματίσουν ένα μεγάλο παζλ-εικόνα του πολιτισμού.

Δραστηριότητες Συνέχειας:

- Οι μαθητές φέρνουν πραγματικά αντικείμενα από το σπίτι για περαιτέρω συζήτηση.
- Συλλογή φωτογραφιών/συνταγών/ιστοριών για τη δημιουργία ενός **συλλογικού βιβλίου ανθρωπολογίας της τάξης**.
- Δημιουργία ενός **πολιτιστικού ημερολογίου** με στοιχεία που συγκέντρωσε η τάξη (φωτογραφίες, ιστορίες, συνταγές).

Πρόσθετοι Πόροι

- Council of Europe, *Intangible Heritage Days Documentary*, Kosovo
- [UNESCO – Intangible Cultural Heritage PDF](#)
- American Anthropological Association
- National Geographic Website

Προστασία και Διατήρηση Πολιτιστικής Κληρονομιάς

ΤΙΤΛΟΣ: Τα Αρχαιολογικά Ευρήματα

ΤΑΞΕΙΣ: ΣΤ' – Γ' Γυμνασίου

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 40 λεπτά

Μαθησιακοί Στόχοι

Οι μαθητές θα είναι σε θέση να:

- Περιγράψουν τον ρόλο ενός αρχαιολόγου, ιστορικού τέχνης ή άλλου επαγγελματία που ασχολείται με την έρευνα και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Εξηγήσουν τι σημαίνει να προστατεύουμε την πολιτιστική κληρονομιά.
- Δώσουν παραδείγματα για το πώς προστατεύεται (ή πώς θα έπρεπε να προστατεύεται) η πολιτιστική κληρονομιά στο Κόσοβο.
- Αναγνωρίσουν ότι και οι ίδιοι έχουν ευθύνη να προστατεύουν την πολιτιστική κληρονομιά.
- Εξερευνήσουν τρόπους να εμπλέξουν την κοινότητά τους στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Υλικά / Πρακτικές Διευθετήσεις

- Αντίγραφο του πίνακα αρχαιολογικών ευρημάτων για κάθε μαθητή (Παράρτημα 5.2).
- Παραδείγματα πολιτιστικών αντικειμένων (παλιά και νέα) – CD, ρούχα, φωτογραφίες αντικειμένων κ.ά.

Πληροφορίες Υποβάθρου

Η ιδέα αυτού του μαθήματος είναι οι μαθητές να εξετάσουν τη διατήρηση και προώθηση του πολιτισμού από την οπτική των επαγγελματιών του χώρου. Οι δραστηριότητες εστιάζουν στο να παίξουν οι μαθητές τον ρόλο ειδικών που ερευνούν την κοινότητα. Στη συνέχεια θα συζητήσουν τρόπους προστασίας των ευρημάτων και τους λόγους για τους οποίους αξίζει να διατηρηθούν.

Οδηγίες Διεξαγωγής

Εισαγωγική Δραστηριότητα: Η δουλειά του αρχαιολόγου

- Ξεκινήστε με συζήτηση για τον ρόλο ενός επαγγελματία στον χώρο (αρχαιολόγος, ιστορικός τέχνης, εθνολόγος κ.λπ.). Αυτοί αναζητούν ό,τι έχει απομείνει από το παρελθόν με τη μορφή ευρημάτων και άλλων αποδείξεων για να κατανοήσουν την ιστορία. Έπειτα εξάγουν συμπεράσματα για το τι αποκαλύπτουν τα ευρήματα σχετικά με τον πολιτισμό και τους ανθρώπους.
- Πείτε στους μαθητές να φανταστούν ότι έγινε μια αρχαιολογική ανασκαφή στο σχολείο τους, η οποία αποκάλυψε μια σειρά ευρημάτων που πρέπει τώρα να εξετάσουν και να ερμηνεύσουν. Τονίστε ότι επελέγησαν γι' αυτό γιατί θεωρούνται οι κορυφαίοι ειδικοί σε αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία, ιστορικές τοποθεσίες ή πολιτιστικά τοπία.
- Χωρίστε την τάξη σε 4–5 ισομεγέθεις ομάδες.
- Δώστε σε κάθε μαθητή ένα αντίγραφο του πίνακα ευρημάτων (Παράρτημα 5.2) και σε κάθε ομάδα ένα αντικείμενο.
- Ζητήστε από κάθε ομάδα να εξετάσει το αντικείμενο και να συμπληρώσει τον πίνακα. Στη συνέχεια τα αντικείμενα περιστρέφονται ώστε κάθε ομάδα να εξετάσει όλα τα ευρήματα.
- Οι μαθητές μπορούν επίσης να προσθέσουν στον πίνακα κι άλλα αντικείμενα από τον δικό τους πολιτισμό.

Κύρια Δραστηριότητα: Δημιουργία μουσειακής έκθεσης

Αφού οι μαθητές εξοικειωθούν με τον τρόπο αναγνώρισης και μελέτης αντικειμένων, εστιάζουν τώρα στη **διατήρηση και προβολή** τους.

- Οι μαθητές παραμένουν στις ομάδες τους.
- Κάθε ομάδα επιλέγει ένα αντικείμενο από τον πίνακά της.
- Φανταστείτε ότι εργάζονται σε μουσείο και το αντικείμενο που επέλεξαν θα εκτεθεί. Ζητήστε να γράψουν μια σύντομη επεξήγηση του αντικειμένου.

Αποτίμηση (Debriefing)

Κάθε ομάδα παρουσιάζει την περιγραφή της. Έπειτα συζητήστε όλοι μαζί:

- Τι χρειάζεται να κάνουν οι άνθρωποι ώστε αυτά τα αντικείμενα και ο πολιτισμός που αντιπροσωπεύουν να μην καταστραφούν;
- Μπορούν τα άτομα να κάνουν κάτι για να διατηρήσουν τον πολιτισμό για τις μελλοντικές γενιές;
- Τι μπορούμε να κάνουμε εμείς ως τάξη;
- Τι θα συμβεί αν δεν διατηρήσουμε τον πολιτισμό μας;

Συμβουλές για Εκπαιδευτικούς

Εναλλακτικές Δραστηριότητες

- Για να γίνει πιο απαιτητική η ανάλυση, αντί για τον πίνακα ευρημάτων, ζητήστε από τους μαθητές να κατηγοριοποιήσουν αντικείμενα με βάση τρεις κατηγορίες:
 - **Οπτικές αναπαραστάσεις:** φωτογραφίες, πίνακες, σχέδια, κείμενα.
 - **Προφορικές αναπαραστάσεις:** λαϊκές ιστορίες, παραμύθια, προφορικά έθιμα, μουσική.
 - **Κινητικές αναπαραστάσεις:** χοροί, χειροτεχνίες, τελετουργίες.
- Έπειτα οι μαθητές μπορούν να προτείνουν τρόπους ενημέρωσης της κοινότητας για αυτές τις μορφές πολιτιστικής κληρονομιάς, π.χ. δημιουργώντας μια καμπάνια ευαισθητοποίησης.

Δραστηριότητες Συνέχειας

- Να σχεδιάσουν και να παρουσιάσουν μια **έκθεση** που θα προβάλλει πολιτιστικά στοιχεία που συγκέντρωσαν από την κοινότητά τους.
- Να φτιάξουν μια **αφίσα καμπάνιας** για την ενημέρωση σχετικά με μνημεία και τρόπους διατήρησής τους.
- Να αναζητήσουν στο διαδίκτυο τους νόμους που προστατεύουν τους αρχαιολογικούς χώρους:
 - Ποιοι χώροι προστατεύονται;
 - Απαιτείται αρχαιολογική άδεια για ανασκαφές;
- Αν είναι δυνατόν, να επισκεφθούν έναν αρχαιολογικό χώρο ή να καλέσουν εκπροσώπους από υπηρεσίες που ασχολούνται με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Θέμα: Προστασία και Διατήρηση Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Τάξεις: ΣΤ' – Γ' Γυμνασίου

Διάρκεια: 40 λεπτά

Στόχοι Μάθησης

Οι μαθητές θα μπορούν να:

- Περιγράψουν τον ρόλο επαγγελματιών όπως αρχαιολόγων, ιστορικών τέχνης ή εθνολόγων στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Κατανοήσουν τι σημαίνει να προστατεύουμε την πολιτιστική κληρονομιά.
- Αναφέρουν παραδείγματα προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς στο Κοσσυφοπέδιο.
- Αναγνωρίσουν την προσωπική και συλλογική τους ευθύνη για τη διατήρηση της κληρονομιάς.
- Σκεφτούν τρόπους εμπλοκής της κοινότητας στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Υλικά

- Αντίγραφα πίνακα αρχαιολογικών ευρημάτων για κάθε μαθητή (Παράρτημα 5.2).
- Παραδείγματα αντικειμένων πολιτιστικής κληρονομιάς (παλιά και νέα, CD, ρούχα, φωτογραφίες, έργα τέχνης κ.ά.).
- Πίνακας / χαρτί παρουσίασης για καταγραφή αποτελεσμάτων ομάδων.

Δραστηριότητες

1. Εισαγωγή – Η δουλειά του αρχαιολόγου (10')

- Συζήτηση: Ποιος είναι ο ρόλος ενός επαγγελματία που μελετά την πολιτιστική κληρονομιά; (Αρχαιολόγος, ιστορικός τέχνης, εθνολόγος).
- Φανταστική ανασκαφή στο σχολείο: Οι μαθητές είναι οι ειδικοί που πρέπει να εξετάσουν τα ευρήματα.
- Χωρισμός σε ομάδες 4–5 ατόμων.
- Διανομή αντιγράφων πίνακα ευρημάτων και αντικειμένων.
- Οι μαθητές εξετάζουν κάθε αντικείμενο και συμπληρώνουν τον πίνακα. Περιστρέφονται τα αντικείμενα ώστε όλοι να τα δουν όλα.
- Προσθήκη κι άλλων αντικειμένων από τον πολιτισμό τους στον πίνακα.

2. Κύρια Δραστηριότητα – Δημιουργία Μουσειακής Έκθεσης (15')

- Οι μαθητές παραμένουν στις ομάδες τους.
- Κάθε ομάδα επιλέγει ένα αντικείμενο από τον πίνακά της.
- Φαντάζονται ότι εργάζονται σε μουσείο και το αντικείμενο θα εκτεθεί.
- Γράφουν μια σύντομη επεξήγηση για το αντικείμενο (τι είναι, τι αντιπροσωπεύει, γιατί είναι σημαντικό).

3. Παρουσίαση & Αποτίμηση (Debriefing) (10')

- Εκπρόσωπος κάθε ομάδας παρουσιάζει την περιγραφή τους.
- Συζήτηση στην τάξη:
 - Τι χρειάζεται να κάνουμε για να προστατεύσουμε αυτά τα αντικείμενα;

- Τι μπορεί να κάνει ο καθένας για τη διατήρηση του πολιτισμού;
- Τι μπορούμε να κάνουμε ως τάξη;
- Τι θα συμβεί αν δεν προστατεύσουμε τον πολιτισμό μας;

4. Εναλλακτικές Δραστηριότητες / Επέκταση (5')

- Ανάλυση αντικειμένων κατά κατηγορίες:
 1. **Οπτικές αναπαραστάσεις:** φωτογραφίες, πίνακες, σχέδια.
 2. **Προφορικές αναπαραστάσεις:** λαϊκές ιστορίες, παραμύθια, τραγούδια.
 3. **Κινητικές αναπαραστάσεις:** χοροί, τελετουργίες, χειροτεχνίες.
- Δημιουργία καμπάνιας ευαισθητοποίησης για την κοινότητα σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά.
- Σχεδιασμός έκθεσης ή αφίσας με πολιτιστικά στοιχεία της κοινότητας.
- Έρευνα στο διαδίκτυο για νόμους προστασίας αρχαιολογικών χώρων στο Κόσσοβο.
- Επίσκεψη σε αρχαιολογικό χώρο ή συζήτηση με αρμόδιες υπηρεσίες.

Ποικιλομορφία: Η Ταυτότητά μας

ΤΙΤΛΟΣ: Το Πλαίσιο του Εαυτού μου

ΤΑΞΕΙΣ: ΣΤ' – Γ' Γυμνασίου

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 40 λεπτά

Μαθησιακοί Στόχοι

Οι μαθητές θα είναι σε θέση να:

- Αναγνωρίσουν γενικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ταυτότητας.
- Περιγράψουν προσωπικά χαρακτηριστικά και ικανότητες που έχουν και πώς τα απέκτησαν.
- Κατανοήσουν πώς η ταυτότητα διαμορφώνεται τόσο από άμεσες όσο και από παγκόσμιες επιρροές.
- Συνειδητοποιήσουν ότι η ταυτότητα δεν είναι στατική και αλλάζει συνεχώς.

Υλικά / Πρακτικές Διευθετήσεις

- Μεγάλος χώρος για κινητικότητα των μαθητών κατά τη διάρκεια της πρώτης δραστηριότητας.
- Αντίγραφα προτύπου πλαισίου για κάθε μαθητή (Παράρτημα 6.2).
- Χαρτιά Α4 ή Α5, μαρκαδόροι, κόλλα.
- Συλλογή των συμπληρωμένων πλαισίων για χρήση στη συνέχεια της ενότητας.

Πληροφορίες Υποβάθρου

Για να κατανοήσουμε την έννοια της ποικιλομορφίας και τη διαδραστική επικοινωνία με άλλους ανθρώπους, πρέπει πρώτα να μάθουμε για τον εαυτό μας και πώς ερμηνεύουμε τον κόσμο βάσει των προσωπικών μας ιδεών και πεποιθήσεων. Αυτό το μάθημα βοηθά τους μαθητές να ανακαλύψουν ποιοι είναι ως άτομα και τι έχει διαμορφώσει τις απόψεις και τις πεποιθήσεις τους. Η συζήτηση στην τάξη θα διευκολύνει την ανάλυση των επιρροών από το περιβάλλον μας.

Οδηγίες Διεξαγωγής

1. Εισαγωγική Δραστηριότητα – Δημιουργία Πλαισίου Εαυτού (10')

- Δώστε σε κάθε μαθητή ένα πρότυπο πλαισίου. Ζητήστε να δουλέψουν ατομικά.
- Να γράψουν το όνομά τους μέσα στο πλαίσιο (ιδανικά μπορούν να κολλήσουν τη φωτογραφία τους, αν είναι δυνατό).
- Να συμπληρώσουν τα τμήματα του πλαισίου εκφράζοντας προσωπικά χαρακτηριστικά και σημαντικές πτυχές της ζωής τους, π.χ. προτιμήσεις, αξίες, πεποιθήσεις, κοινωνικά δεδομένα (οικογένεια, σχολείο, συμμετοχή σε ομάδες κ.ά.).
- Παράδειγμα από τον/την εκπαιδευτικό: «Παλιά έπαιζα πινγκ-πονγκ» ή «Είμαι παντρεμένος/η και έχω έναν γιο».
- Συλλέξτε τα συμπληρωμένα πλαίσια για χρήση στη συνέχεια της ενότητας.

2. Κύρια Δραστηριότητα – Τι επηρεάζει την ταυτότητά μου; (15')

- Τοποθετήστε χαρτιά Α4 σε διάφορα σημεία της τάξης με διαφορετικούς παράγοντες που επηρεάζουν τον άνθρωπο:
 - Οικογένεια
 - Φίλοι
 - Αθλητισμός
 - Τέχνες / Λογοτεχνία
 - Σχολείο
 - Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
 - Διάσημοι άνθρωποι
 - Κυβέρνηση
 - Άλλοι

- Ζητήστε από τους μαθητές να κοιτάζουν το πλαίσιο του εαυτού τους και να αποφασίσουν ποιος παράγοντας επηρεάζει περισσότερο την ταυτότητά τους.
- Οι μαθητές περπατούν προς το χαρτί που αντιπροσωπεύει τον σημαντικότερο παράγοντα.
- Καταγράφτε πού βρίσκονται οι περισσότεροι μαθητές και ζητήστε τους να σχολιάσουν πώς τους επηρεάζει αυτός ο παράγοντας.
- Στη συνέχεια χωρίστε τους σε μικρές ομάδες, δίνοντας σε κάθε ομάδα έναν παράγοντα (π.χ. σχολείο, μέσα ενημέρωσης).
- Συζητούν για λίγα λεπτά πώς επηρεάζει αυτός ο παράγοντας την ταυτότητα των ανθρώπων.
- Κάθε ομάδα παρουσιάζει τα συμπεράσματά της στην τάξη.

3. Αποτίμηση / Συζήτηση (Debriefing) (10')

- Ζητήστε από τους μαθητές να σκεφτούν τα πλαίσια τους:
 - Τι επηρεάζει τη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους, των πεποιθήσεων και αξιών τους;
 - Γιατί δίνουν αξία σε ορισμένα πράγματα;
 - Από πού προέρχονται οι πεποιθήσεις τους;
 - Ποιοι είναι οι πιο σημαντικοί παράγοντες στη ζωή τους;
 - Υπάρχουν επιρροές που δεν προέρχονται άμεσα από το άμεσο περιβάλλον;
- Τονίστε ότι η ταυτότητα διαμορφώνεται από το άμεσο περιβάλλον (οικογένεια, φίλοι, σχολείο), σημαντικά γεγονότα ζωής, ομάδες που ανήκουν, την τοπική και εθνική ιστορία, την ποπ κουλτούρα και τις παγκόσμιες εξελίξεις.
- Βοηθήστε τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν ότι η αυτοαντίληψη αλλάζει συνεχώς:
 - Η ταυτότητά τους στη ΣΤ' Δημοτικού ήταν ίδια; Θα είναι ίδια στα τριάντα τους; Γιατί ή γιατί όχι;
- Συμπεράνουμε ότι η ταυτότητα είναι δυναμική και βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη.

Συμβουλές για Εκπαιδευτικούς – Δραστηριότητες Συνέχειας

- Εξετάστε πώς τα μέσα μαζικής ενημέρωσης επηρεάζουν την εικόνα του εαυτού μας (διαφημίσεις, ταινίες, περιοδικά).
- Αναλύστε το πώς τα μέσα ορίζουν την ομορφιά, την αρρενωπότητα και τη θηλυκότητα.

Ποικιλομορφία: Διαφορετικές Αντιλήψεις

ΤΙΤΛΟΣ: Ένα Πλαίσιο δεν Ταιριάζει σε Όλες τις Εικόνες

ΤΑΞΕΙΣ: ΣΤ' – Γ' Γυμνασίου

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 40 λεπτά

Μαθησιακοί Στόχοι

Οι μαθητές θα μπορούν να:

- Κατανοήσουν την έννοια των αντιλήψεων / υποθέσεων / στερεοτύπων.
- Ερμηνεύουν συμπεριφορές, έθιμα και πρακτικές από περισσότερες από μία οπτικές γωνίες.
- Εξηγήσουν πώς διαφορετικοί άνθρωποι μπορεί να ερμηνεύσουν την ίδια πραγματικότητα με διαφορετικούς τρόπους.
- Αναγνωρίσουν ότι όταν μαθαίνουν για άλλους ανθρώπους και πολιτισμούς, η αντίληψή τους διαμορφώνεται από το προσωπικό / πολιτισμικό τους πλαίσιο.
- Κατανοήσουν ότι η σκέψη τους επηρεάζεται από κοινωνικές δυνάμεις όπως τα μέσα ενημέρωσης, η ιστορία και οι εγωκεντρικές ιδέες.

Υλικά / Πρακτικές Διευθετήσεις

- Φωτογραφίες ανθρώπων που δεν είναι γνωστοί στους μαθητές (παραδείγματα στο Παράρτημα 7.1).
- Χαρτί για παρουσιάσεις, μαρκαδόροι, κόλλα.

Πληροφορίες Υποβάθρου

Ο στόχος αυτού του μαθήματος είναι να βοηθήσει τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν ότι μπορούμε να βλέπουμε τα πράγματα από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Θέλουμε να δείξουμε ότι συχνά κάνουμε λανθασμένες υποθέσεις όταν εξετάζουμε κάτι μόνο από μία οπτική γωνία. Οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία να εντοπίσουν από πού προέρχονται τα στερεότυπα και οι υποθέσεις τους και να τα αμφισβητήσουν.

Οδηγίες Διεξαγωγής

1. Εισαγωγική Δραστηριότητα – Διαφορετικές Γνώμες (10')

- Ζητήστε από τους μαθητές να σταθούν σε κύκλο. Τους ενημερώνετε ότι θα πρέπει να ακούνε προσεκτικά τους συμμαθητές τους.
- Κάθε μαθητής σκέφτεται έναν διάσημο άνθρωπο και τον αναφέρει με τη σειρά του.
- Στον δεύτερο γύρο, κάθε μαθητής πρέπει να αναφέρει τον άνθρωπο που διάλεξε ο συμμαθητής του στα αριστερά του.
- Αν κάποιος δεν θυμάται, μπορεί να επαναλάβει την αρχική επιλογή του.
- Μετά τη δραστηριότητα, ζητήστε από τους μαθητές να σκεφτούν την ποικιλία των επιλογών και των γνώμων στην τάξη: Γιατί υπάρχουν τόσο διαφορετικές προτιμήσεις; Είναι καλό ή κακό; Γιατί;

2. Κύρια Δραστηριότητα – Ποιοι Είναι Αυτοί οι Άνθρωποι; (15')

- Χωρίστε τους μαθητές σε ομάδες 3–5 ατόμων. Δώστε σε κάθε ομάδα μία φωτογραφία ανθρώπου/ανθρώπων που δεν γνωρίζουν. Μπορεί να είναι διάσημοι ή μη διάσημοι.
- Κάθε ομάδα δημιουργεί ένα *πλαίσιο εικόνας* για το άτομο/άτομα, όπως το self-frame της προηγούμενης ενότητας (Παράρτημα 6.2).
- Οι μαθητές γράφουν ιδέες σε χαρτί παρουσίασης, εστιάζοντας στην προσωπική και επαγγελματική ζωή, κοινωνικο-οικονομικό status, ηλικία, εκπαίδευση, οικογένεια κλπ.
- Μόλις ολοκληρώσουν τα πλαίσια, τα κρεμούν στον τοίχο.
- Οι μαθητές περιηγούνται και παρατηρούν όλα τα πλαίσια ή παρουσιάζουν τις ομάδες τους στην τάξη.
- Τονίστε τις πραγματικές πληροφορίες για κάθε άτομο και δώστε χρόνο στους μαθητές να τις αφομοιώσουν.

3. Αποτίμηση / Συζήτηση (Debriefing) (10')

Οδηγήστε τους μαθητές να εξετάσουν από πού προήλθαν οι ιδέες τους για τους άλλους:

- Πώς και γιατί κατέληξες στις πληροφορίες για τη φωτογραφία σου;
- Βασίστηκαν κάποιες πληροφορίες σε στερεότυπα;
- Πώς μπορούμε να αποφύγουμε τις υποθέσεις και τα στερεότυπα;
- Τι διαμορφώνει τις αντιλήψεις μας για τους άλλους;

Συζήτηση: Κανείς δεν βλέπει τα πράγματα με ακριβώς τον ίδιο τρόπο. Κάθε άτομο φέρνει στη συζήτηση τις δικές του αξίες, πεποιθήσεις, εμπειρίες ζωής και παρατηρητικές ικανότητες.

Συμβουλές για Εκπαιδευτικούς – Εναλλακτικές Δραστηριότητες

- **Δραστηριότητα με αγάλματα** (βλέπε προηγούμενη σελίδα).
- **Δραστηριότητα με σύνθετη σκηνή:** Δείξτε μια σκηνή (ζωγραφιά, διαφάνιση, εικονογράφηση βιβλίου) για 10 δευτερόλεπτα. Ζητήστε από μαθητές να περιγράψουν λεπτομέρειες και συγκρίνετε διαφορετικές παρατηρήσεις.
- **Δραστηριότητες συνέχειας:**
 - Επιλογή τρέχοντος ή ιστορικού γεγονότος και συγγραφή άρθρων από δύο αντίθετες οπτικές.
 - Συζήτηση της φράσης: «Για να μην παρεξηγούμε τη συμπεριφορά των άλλων, πρέπει να δούμε τον κόσμο από την οπτική τους, όχι τη δική μας.»
 - Δραστηριότητα “*walk in someone else's shoes*”: Οι μαθητές παίρνουν τον ρόλο ενός συμμαθητή και περιηγούνται στην τάξη. Στη συνέχεια συζητούν για την εμπειρία.
- συμβάλλει στην ταυτότητα, χρησιμοποιώντας ιστορικές εικόνες για ανάλυση.

Ποικιλομορφία: Σεβασμός και Αποδοχή των Διαφορών

ΤΙΤΛΟΣ: Όλοι Ανήκουμε

ΤΑΞΕΙΣ: ΣΤ' – Γ' Γυμνασίου

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 80 λεπτά (μπορεί να χωριστεί σε 2 συνεδρίες)

Μαθησιακοί Στόχοι

Οι μαθητές θα μπορούν να:

- Αναπτύξουν κατανόηση για τις διάφορες κοινότητες (ομάδες) στις οποίες ανήκουν.
- Συνειδητοποιήσουν ότι οι άνθρωποι συνδέονται μέσω κοινών εμπειριών και ενδιαφερόντων.
- Αναγνωρίσουν ότι υπάρχουν διαφορές σε κάθε κοινότητα και ότι αυτό δημιουργεί μια ποικιλόμορφη και υγιή κοινότητα.
- Συζητήσουν πώς είναι να αποκλείεται κανείς από μια ομάδα και να βρουν τρόπους για να είναι πιο περιεκτικοί.

Υλικά / Πρακτικές Διευθετήσεις

- Χρειάζεται μεγάλος χώρος για τις δραστηριότητες.
- Χρωματιστά χαρτιά – ένα μπλε φύλλο για κάθε μαθητή και τρία κίτρινα φύλλα για κάθε μαθητή.
- Νήμα.
- Υλικά χειροτεχνίας (ψαλίδι, μαρκαδόροι, κόλλα).

Πληροφορίες Υποβάθρου

Αυτό το μάθημα μπορεί να χωριστεί σε δύο συνεδρίες. Ένας κατάλληλος χρόνος για διάλειμμα είναι μετά την αποτίμηση (debriefing) της εισαγωγικής δραστηριότητας.

- Η πρώτη συνεδρία εξετάζει τι συμβαίνει όταν οι άνθρωποι αισθάνονται αποκλεισμένοι από ομάδες και δίνει στους μαθητές την ευκαιρία να συζητήσουν πώς νιώθει κανείς όταν αποκλείεται.
- Το δεύτερο μέρος του μαθήματος επικεντρώνεται στον ορισμό των κοινοτήτων και εξετάζει τις διαφορετικές ομάδες/κοινότητες στις οποίες ανήκουν οι άνθρωποι. Η ιδέα είναι να κατανοήσουν οι μαθητές τις συνδέσεις που έχουν οι άνθρωποι από διαφορετικές κοινότητες μεταξύ τους.

Με την εξερεύνηση των σχέσεων μπορούμε να οικοδομήσουμε μεγαλύτερη κατανόηση στον σεβασμό και την αποδοχή ομάδων που διαφέρουν από εμάς.

Οδηγίες Διεξαγωγής

Εισαγωγική Δραστηριότητα – Αίσθημα Αποκλεισμού

- Προσδιορίστε πόσες ομάδες μπορείτε να σχηματίσετε με 6 ή 7 μαθητές ανά ομάδα.
- Πείτε στην τάξη ότι χρειάζεστε κάποιους εθελοντές. Επιλέξτε αρκετούς εθελοντές ώστε να ισοούνται με τον αριθμό των ομάδων που έχετε προσδιορίσει (π.χ. 7 ομάδες = 7 εθελοντές).
- Ζητήστε από την τάξη να περιμένει ένα λεπτό ενώ βγάζετε τους εθελοντές στην αίθουσα ή στον διάδρομο και τους λέτε ότι θα επιστρέψετε για να τους δώσετε οδηγίες.
- Επιστρέψτε στην τάξη και ζητήστε από τους υπόλοιπους μαθητές να σχηματίσουν ομάδες 5-6 ατόμων και να κάνουν έναν κύκλο (δεν πειράζει αν μερικές ομάδες είναι μεγαλύτερες ή μικρότερες από 5).
- Δώστε σε κάθε ομάδα ένα φύλλο χαρτί με αριθμό.
- Πείτε στους μαθητές ότι ο στόχος κάθε κύκλου είναι να κρατήσουν τους εθελοντές εκτός της ομάδας τους. Κάθε ομάδα πρέπει να επιλέξει ένα θέμα για συζήτηση (π.χ. οργάνωση πάρτι ή σχολικής εκδήλωσης) και να φαίνεται ότι περνούν καλά. Μπορούν να χρησιμοποιήσουν οποιοδήποτε μέσο, εκτός από βία, για να κρατήσουν τους εθελοντές εκτός.

Οπτικό Διάγραμμα Δραστηριοτήτων: «Όλοι Ανήκουμε»

Φάση	Δραστηριότητα	Υλικά	Στόχος
1. Εισαγωγή: Αίσθημα Αποκλεισμού	Εθελοντές προσπαθούν να μπουν σε ομάδες που τους αποκλείουν	Χαρτιά με αριθμούς, μεγάλη αίθουσα	Μαθητές κατανοούν την εμπειρία του αποκλεισμού
Αποτίμηση 1	Συζήτηση για συναισθήματα αποκλεισμού	Πίνακας/μαρκαδόροι	Αναγνώριση συναισθημάτων, ενσυναίσθηση
2. Κύρια Δραστηριότητα 1: Αναζήτηση Ομοιοτήτων	Οι μαθητές επιλέγουν γωνιές/περιοχές ανάλογα με τις απαντήσεις σε ερωτήσεις (π.χ. αγαπημένο φρούτο)	Χώρος τάξης, καρτέλες ή απλές ερωτήσεις	Αναγνώριση ομοιοτήτων και διαφορών ανάμεσα στους μαθητές
Αποτίμηση 2	Συζήτηση σε ομάδες για ομοιότητες	—	Μαθητές συνειδητοποιούν κοινά στοιχεία και διαφορές
3. Κύρια Δραστηριότητα 2: Ιστός Κοινοτήτων	Δημιουργία προσωπικού ιστού κοινοτήτων με νήμα	Μπλε και κίτρινα χαρτιά, νήμα, καρφίτσες/ταινία	Κατανόηση της ένταξης σε πολλές κοινότητες (τοπικό, εθνικό, παγκόσμιο)
Αποτίμηση 3	Εξέταση και συζήτηση των συνδέσεων	—	Μαθητές βλέπουν πώς μοιράζονται κοινότητες με άλλους
4. Συμπληρωματικές Δραστηριότητες / Παραλλαγές	- Ρόλοι αποκλεισμού (role-play) - Παρατήρηση/φωτογράφιση κοινοτήτων - Παρουσίαση κοινοτήτων με πληροφορίες (όνομα, σκοπός, κανόνες)	Υλικά για δημιουργία αφίσας, φωτογραφίες, σημειωματάρια	Εμβάθυνση στην κατανόηση της διαφορετικότητας και της ένταξης

Οπτική Ιδέα Ιστού Κοινοτήτων

- Το **όνομα του μαθητή** στο κέντρο (μπλε χαρτί).
- Οι **κοινότητες** που ανήκει γύρω από το όνομα (κίτρινα χαρτιά).
- Οι **συνδέσεις με νήμα** δείχνουν πώς οι κοινότητες συνδέουν τους μαθητές μεταξύ τους.
- Ολόκληρη η τάξη εμφανίζει ένα **μεγάλο ιστό κοινοτήτων**, που αναδεικνύει τις σχέσεις και τις κοινότητες με κοινά στοιχεία.

Διαφορετικότητα: Σεβασμός και Αποδοχή Διαφορών

Δραστηριότητα Εισαγωγής: Αίσθημα Αποκλεισμού

- Οι εθελοντές προσπαθούν να μπουν σε ομάδες που τους αποκλείουν. (Οι ομάδες μπορούν να σταθούν κοντά, να κρατηθούν χέρι-χέρι ή να γυρίσουν την πλάτη στους εθελοντές).
- Αφήστε τις ομάδες να ετοιμαστούν και επιστρέψτε στους εθελοντές έξω από την τάξη. Εξηγήστε στους εθελοντές ότι στόχος τους είναι να γίνουν μέλη του κύκλου που θα τους αναθέσετε. Δώστε σε κάθε εθελοντή έναν αριθμό και εξηγήστε ότι πρέπει να πλησιάσουν την ομάδα με τον ίδιο αριθμό. Μην τους αποκαλύψετε ότι η ομάδα θα αντισταθεί· θα το αντιληφθούν μόνοι τους.
- Επιστρέψτε τους εθελοντές στην τάξη και δώστε χρόνο για αλληλεπίδραση. Παρατηρήστε τις τακτικές που χρησιμοποιούν οι ομάδες για να αποκλείσουν τους εθελοντές.
- Μετά από λίγο, ζητήστε από τους μαθητές να επιστρέψουν στις θέσεις τους.

Συζήτηση

Ρωτήστε τους εθελοντές:

- Πώς νιώσατε που αποκλειστήκατε;
- Πόσο προσπαθήσατε να γίνετε μέλος της ομάδας;
- Τι σας είπαν τα μέλη της ομάδας για να σας κρατήσουν έξω;

Ρωτήστε τα μέλη της ομάδας:

- Πώς νιώσατε που αποκλείσατε κάποιον;
- Μέχρι πού ήσασταν πρόθυμοι να φτάσετε για να κρατήσετε τον εθελοντή εκτός;

Εξηγήστε ότι στη δραστηριότητα τους ζητήθηκε να αποκλείσουν κάποιον, αλλά στην πραγματική ζωή, οι άνθρωποι αποκλείονται επειδή θεωρούνται διαφορετικοί από τα μέλη της ομάδας.

Σκεπτικοί προβληματισμοί:

- Σκεφτείτε μια φορά που νιώσατε διαφορετικοί από τους άλλους. Ποια λέξη περιγράφει καλύτερα αυτό το συναίσθημα;
- Έχετε αποκλειστεί ποτέ από μια ομάδα που θέλατε να συμμετάσχετε; Πώς;
- Τι μπορούμε να κάνουμε για να αποφύγουμε καταστάσεις αποκλεισμού;
- Σκεφτείτε ένα άτομο που είναι διαφορετικό από εσάς και βρείτε τουλάχιστον δύο ομοιότητες που μοιράζεστε μαζί του.

Κύρια Δραστηριότητα 1: Αναζήτηση Ομοιοτήτων σε Ομάδες

- Χρησιμοποιήστε τέσσερις γωνιές ή περιοχές της τάξης. Αν υπάρχουν μόνο τρεις, αρκεί και αυτό.
- Κάντε μια απλή ερώτηση με τέσσερις επιλογές. Αναθέστε κάθε απάντηση σε μια γωνιά.
- Οι μαθητές πηγαίνουν στη γωνιά που αντιπροσωπεύει την επιλογή τους.
- Παράδειγμα: «Ποιο φρούτο προτιμάτε; Μήλο, Μπανάνα, Αχλάδι, Κεράσι;» Κάθε γωνιά αντιστοιχεί σε ένα φρούτο.
- Όταν όλοι οι μαθητές έχουν επιλέξει, σχηματίζονται τέσσερις μικρές ομάδες.
- Μέσα στις ομάδες συζητούν γιατί επέλεξαν αυτή την απάντηση και βρίσκουν τουλάχιστον μία ακόμα κοινή προτίμηση.
- Πρόσθετες ερωτήσεις: Ποια είναι η αγαπημένη σας εποχή; Ποιο άγριο ζώο προτιμάτε;

Κύρια Δραστηριότητα 2: Ιστός Κοινοτήτων

- Ζητήστε από τους μαθητές να ορίσουν τη λέξη «κοινότητα».
- Καταγράψτε στοιχεία που μπορεί να μοιράζονται οι κοινότητες: γλώσσα, γεωγραφία, οικογενειακές σχέσεις, θρησκεία, κοινά ενδιαφέροντα, φυσικά χαρακτηριστικά.
- Δώστε σε κάθε μαθητή ένα μπλε χαρτί για το όνομα και τρία κίτρινα χαρτιά για τις κοινότητες που ανήκει (τοπικό, εθνικό, παγκόσμιο επίπεδο).
- Κρεμάστε τα χαρτιά στον τοίχο με το μπλε στο κέντρο και τα κίτρινα γύρω από το όνομα.
- Χρησιμοποιώντας νήμα, συνδέστε το όνομα με τις κοινότητες, δημιουργώντας ένα οπτικό «ιστό» της τάξης.
- Οι μαθητές παρατηρούν τον ιστό και συνδέουν τα νήματα με άλλες κοινότητες στις οποίες ανήκουν.

Συζήτηση

- Συζητήστε πώς οι άνθρωποι ανήκουν σε πολλές κοινότητες σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.
- Τονίστε ότι μοιραζόμαστε ομοιότητες με ανθρώπους που μπορεί να μην γνωρίζουμε.
- Συζητήστε για ομοιότητες και διαφορές με μαθητές από άλλα μέρη του κόσμου.

Συμβουλές για δασκάλους / Δραστηριότητες συνέχεια

- Ρόλοι αποκλεισμού: Δραματοποιήστε μια κατάσταση αποκλεισμού και συζητήστε πιθανές αντιδράσεις.
- Παρατήρηση κοινοτήτων: Οι μαθητές μπορούν να χρησιμοποιήσουν φωτογραφίες ή να κάνουν έναν περίπατο στην κοινότητά τους για να εντοπίσουν ομάδες.
- Παρουσίαση κοινοτήτων: Κάθε μαθητής/ομάδα παρουσιάζει τις κοινότητες στις οποίες ανήκει και καλύπτει: όνομα, σκοπό, πίστη, κανόνες, τύπο συμμετοχής, πιθανή ύπαρξη αντίστοιχων ομάδων σε άλλες περιοχές του κόσμου.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ (CULTURE): Ένα σύστημα πεποιθήσεων, αξιών και υποθέσεων για τη ζωή που καθοδηγεί τη συμπεριφορά και μοιράζεται από μια ομάδα ανθρώπων. Περιλαμβάνει έθιμα, γλώσσα και υλικά αντικείμενα. Μεταδίδεται από γενιά σε γενιά, σπάνια με σαφείς οδηγίες.

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ (TRADITIONS): Πεποιθήσεις ή έθιμα που μοιράζονται οι γενιές.

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ (COMMUNITY): Ομάδα ανθρώπων που μοιράζεται κοινά ενδιαφέροντα, πεποιθήσεις ή/και πολιτισμικό υπόβαθρο.

ΠΕΠΟΙΘΗΣΕΙΣ (BELIEFS): Ιδέες και απόψεις που θεωρεί κανείς αληθινές.

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ (BEHAVIORS): Παρατηρήσιμες ενέργειες.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ/ΕΡΓΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (ARTIFACTS): Υλικά που αντιπροσωπεύουν πτυχές του ανθρώπινου πολιτισμού.

ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ (INTERCULTURAL): Σχετικό με διαφορετικούς πολιτισμούς.

ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ (INTERCULTURALISM): Ανταλλαγές μεταξύ πολιτισμικών ομάδων σε μια κοινωνία· η κοινή μάθηση και μοιρασιά με στόχο την κατανόηση, τη δικαιοσύνη και την αρμονία σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία.

ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ (MULTICULTURALISM): Εκτίμηση, αποδοχή ή προώθηση πολλαπλών πολιτισμών σε ένα συγκεκριμένο τόπο· η άποψη ότι οι διάφοροι πολιτισμοί μιας κοινωνίας αξίζουν ίσο σεβασμό.

ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ (HERITAGE): Κάτι που μεταδίδεται από προηγούμενες γενιές.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ (CULTURAL HERITAGE): Η κληρονομιά των υλικών αντικειμένων και των άυλων χαρακτηριστικών μιας ομάδας ή κοινωνίας, που κληρονομείται από το παρελθόν, διατηρείται στο παρόν και μεταβιβάζεται για το όφελος των μελλοντικών γενεών.

ΥΛΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ (TANGIBLE CULTURAL HERITAGE): Κινητή ή ακίνητη περιουσία μεγάλης σημασίας για την πολιτιστική κληρονομιά ενός λαού, όπως κτίρια, μνημεία, τοπία, βιβλία, έργα τέχνης και αντικείμενα.

ΑΪΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ (INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE): Πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, καθώς και γνώσεις και δεξιότητες (συμπεριλαμβανομένων οργάνων, αντικειμένων, μνημείων, πολιτισμικών χώρων) που οι κοινότητες, ομάδες και μερικές φορές άτομα αναγνωρίζουν ως μέρος της πολιτιστικής τους κληρονομιάς.

ΤΟΠΙΟ (LANDSCAPE): Περιοχή που αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι, του χαρακτήρα της οποίας καθορίζεται από τη φύση (χαρακτηριστικά βουνών, ποταμών, κοιλάδων κ.ά.).

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ (CULTURAL LANDSCAPE): Περιοχή που αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι, του χαρακτήρα της οποίας καθορίζεται από την αλληλεπίδραση φύσης και ανθρώπινων παραγόντων (καλλιεργημένο έδαφος, πάρκα, διακόσμηση σπηλαίων κ.ά.).

ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑ / ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ (DIVERSITY): Η κατάσταση ύπαρξης ή σύνθεσης από διαφορετικά στοιχεία· ποικιλία.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΙΟΤΗΤΑ (CULTURAL DIVERSITY): Χώρα όπου συνυπάρχουν πολλοί πολιτισμοί αρμονικά· ομάδα ή περιοχή με ανθρώπους από διαφορετικούς πολιτισμούς και υπόβαθρα.

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ (ANTHROPOLOGY): Η επιστημονική μελέτη της προέλευσης, της συμπεριφοράς και της φυσικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης του ανθρώπου.

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΟΣ (ANTHROPOLOGIST): Κοινωνικός επιστήμονας που ειδικεύεται στην ανθρωπολογία.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ (ARCHAEOLOGY): Συστηματική μελέτη της ανθρώπινης ζωής και πολιτισμού του παρελθόντος μέσω ανάκτησης και εξέτασης υλικών αποδείξεων, όπως τάφοι, κτίρια, εργαλεία, κεραμικά.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ (ARCHAEOLOGIST): Ανθρωπολόγος που μελετά προϊστορικούς ανθρώπους και τον πολιτισμό τους.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ (PRESERVATION): Η πράξη ή η διαδικασία διατήρησης, προστασίας· κατάσταση ασφαλούς διατήρησης ή προστασίας από βλάβη, καταστροφή ή φθορά.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ (CULTURAL HERITAGE PRESERVATION): Δράση κοινωνικών φορέων για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ (RESTORATION): Επαναφορά σε προηγούμενη θέση, κατάσταση ή βαθμίδα· αποκατάσταση για απώλεια ή ζημιά· επαναφορά σε φυσιολογική ή αμετακίνητη κατάσταση.

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ (CULTURAL HERITAGE RESTORATION): Δράση για την αποκατάσταση πολιτιστικών μνημείων, αντικειμένων, έργων κ.ά.

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ (PROTECTION): Η πράξη προστασίας κάποιου ή κάποιου πράγματος.

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ (CULTURAL HERITAGE PROTECTION): Διεθνείς και εθνικές ενέργειες για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΑ / ΡΙΤΟΥΑΛ (RITUAL): Θρησκευτική ή επίσημη τελετή αποτελούμενη από σειρά ενεργειών που εκτελούνται σύμφωνα με προκαθορισμένη τάξη.

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ (IDENTITY): Το γεγονός ότι κάποιος ή κάτι είναι αυτό που είναι· τα χαρακτηριστικά που το καθορίζουν.

ΕΝΣΥΜΠΑΘΕΙΑ (EMPATHY): Η ικανότητα κατανόησης, ευαισθησίας και επίγνωσης των συναισθημάτων (π.χ. λύπης ή χαράς) που βιώνει κάποιος άλλος.

ΣΤΑΣΕΙΣ (ATTITUDES): Καθορισμένος τρόπος σκέψης ή συναισθήματος, που συχνά αντανακλάται στη συμπεριφορά.

ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΟ (STEREOTYPE): Ευρέως διαδεδομένη, αλλά απλοποιημένη και σταθερή εικόνα ή ιδέα για έναν τύπο ανθρώπου ή πράγματος· χαρακτηριστικά που αποδίδονται σε ομάδες ανθρώπων βάσει φυλής, εθνικότητας, σεξουαλικού προσανατολισμού κ.ά.

ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ (PREJUDICE): Αρνητική γνώμη ή συνείδηση που σχηματίζεται πριν ή χωρίς γνώση, σκέψη ή λογική.

ΔΙΑΚΡΙΣΗ (DISCRIMINATION): Άδικη ή προκατειλημμένη αντιμετώπιση διαφορετικών κατηγοριών ανθρώπων ή πραγμάτων, π.χ. βάσει φυλής, ηλικίας, φύλου· μεταχείριση μιας ομάδας λιγότερο

ΜΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΗ

Ο Νασρεντίν πήγε σε μια γυναίκα στη γειτονιά και της ζήτησε να του δανείσει μια λεκάνη:

- Μπορείς να μου δώσεις τη λεκάνη σου; – είπε – Θέλω να πλύνω τα ρούχα μου· μόλις τελειώσω, θα σου την επιστρέψω.

Και εκείνη του έδωσε τη λεκάνη.

Όταν ο Νασρεντίν επέστρεψε τη λεκάνη δύο ημέρες αργότερα, έβαλε μέσα της μια μικρή κατσαρόλα.

Όταν η γυναίκα είδε την κατσαρόλα, ρώτησε τον Νασρεντίν:

- Τι είναι αυτή η κατσαρόλα μέσα στη λεκάνη, Νασρεντίν;
- Η λεκάνη γέννησε μια κατσαρόλα, – είπε ο Νασρεντίν.

Αυτό της άρεσε πολύ και κράτησε και τα δύο, τη λεκάνη και την κατσαρόλα.

Λίγες μέρες αργότερα, ο Νασρεντίν πήγε να της ζητήσει ξανά τη λεκάνη. Εκείνη δεν σκέφτηκε δεύτερη φορά και τη δάνεισε, σκεπτόμενη ότι θα ξαναγεννήσει.

Όμως, ο Νασρεντίν δεν επέστρεψε τη λεκάνη. Έτσι, η γυναίκα πήγε να του ζητήσει να της επιστρέψει τη λεκάνη, γιατί την χρειαζόταν.

- Η λεκάνη έχει πεθάνει! – είπε ο Νασρεντίν.
- Πώς μπορεί να πεθάνει μια λεκάνη;! – είπε εκείνη.
- Έγινε κι αυτό!

Η υπόθεση οδηγήθηκε στο δικαστήριο.

- Σεβασμιότατε, – είπε ο Νασρεντίν – κάτι που γεννά, πεθαίνει επίσης;
- Ναι, – απάντησε ο δικαστής – αυτό είναι προφανές!
- Τότε, ρωτήστε αυτή τη γυναίκα αν η λεκάνη της γέννησε.
- Ναι, – είπε εκείνη – γέννησε μια μικρή κατσαρόλα.
- Εντάξει τότε, – είπε ο δικαστής – αν κάποτε γέννησε, έχει πεθάνει αυτή τη φορά!

Η ανεκδοτή συλλέχθηκε στην Σκόδρα.

Πηγή: *Anekdotia Shqiptare*, Εκδόσεις EUGEN, Τίρανα 2001

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ (ARTIFACT CHART)

1. Όνομα αντικειμένου
2. Από τι υλικό είναι φτιαγμένο το αντικείμενο;
3. Ποιος είναι ο σκοπός του αντικειμένου;
4. Τι λέει το αντικείμενο για τον πολιτισμό;

ΠΟΙΟΣ ΕΙΜΑΙ; (WHO AM I?)

- Ποια λέξη/λέξεις με περιγράφουν;
- Τι μπορώ να κάνω καλά;
- Τι μου αρέσει να κάνω για διασκέδαση;
- Ποια είναι τα συναισθήματά μου;
- Τι με ενδιαφέρει περισσότερο;
- Ποιες είναι οι άμεσες ανάγκες μου;
- Πού ζω;
- Σε ποιες ομάδες ανήκω;
- Τι άλλο μπορώ να πω για τον εαυτό μου;

ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΑΝΗΚΩ (THE GROUPS I BELONG TO)

ΣΥΡΟΓΡΑΨΕ ΤΙΣ ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΑΝΗΚΕΙΣ:

- Σχολείο
- Εκκλησία
- Προσκοπισμός
- Χορωδία
- Οικογένεια
- Φοιτητικό Συνδικάτο
- Σύλλογοι
- Αθλητική Ομάδα
- Μπάντα ή Ορχήστρα
- Γειτονιά
- Άλλη

Φύλλο Εργασίας – Πολιτιστική Κληρονομιά & Ταυτότητα

A. ΑΝΕΚΔΟΤΗ

Διάβασε την ανεκδοτή:

Ο Νασρεντίν πήγε σε μια γυναίκα στη γειτονιά και της ζήτησε να του δανείσει μια λεκάνη:

- «Μπορείς να μου δώσεις τη λεκάνη σου; Θέλω να πλύνω τα ρούχα μου. Μόλις τελειώσω, θα σου την επιστρέψω.»

Η γυναίκα του έδωσε τη λεκάνη. Δύο μέρες αργότερα, όταν ο Νασρεντίν επέστρεψε τη λεκάνη, έβαλε μέσα της μια μικρή κατσαρόλα και είπε ότι η λεκάνη γέννησε. Η γυναίκα χάρηκε και κράτησε και τα δύο.

Λίγες μέρες μετά, ο Νασρεντίν ζήτησε ξανά τη λεκάνη. Όμως, δεν την επέστρεψε και η γυναίκα τον πήγε στο δικαστήριο. Ο δικαστής αποφάσισε: «Αν κάποτε γέννησε, έχει πεθάνει αυτή τη φορά!»

B. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

Όνομα Αντικειμένου	Υλικό	Σκοπός	Τι λέει για τον πολιτισμό;

Γ. ΠΟΙΟΣ ΕΙΜΑΙ;

Απάντησε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- Ποιες λέξεις με περιγράφουν;
- Τι μπορώ να κάνω καλά;
- Τι μου αρέσει να κάνω για διασκέδαση;
- Ποια είναι τα συναισθήματά μου;
- Τι με ενδιαφέρει περισσότερο;
- Ποιες είναι οι άμεσες ανάγκες μου;
- Πού ζω;
- Σε ποιες ομάδες ανήκω;
- Τι άλλο μπορώ να πω για τον εαυτό μου;

Δ. ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΑΝΗΚΩ

Σύγγραψε ή κύκλωσε τις ομάδες στις οποίες ανήκεις:

- Σχολείο
- Εκκλησία

- Προσκοπισμός
- Χορωδία
- Οικογένεια
- Φοιτητικό Συνδικάτο
- Σύλλογοι
- Αθλητική Ομάδα
- Μπάντα ή Ορχήστρα
- Γειτονιά
- Άλλη: _____

Πολιτιστική Κληρονομιά & Ταυτότητα – Διαδραστικό Φύλλο Εργασίας

A. ΑΝΕΚΔΟΤΗ

Διάβασε την ιστορία του Νασρεντίν και ζωγράφισε στο πλαίσιο τι σου φαντάζεται κάθε σκηνή:

- 1] Ο Νασρεντίν ζητά τη λεκάνη.
[Σχεδίασε εδώ]
- 2] Η λεκάνη “γέννησε” μια μικρή κατσαρόλα.
[Σχεδίασε εδώ]
- 3] Ο δικαστής παίρνει την απόφαση.
[Σχεδίασε εδώ]

B. ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

Όνομα Αντικειμένου	Υλικό	Σκοπός	Τι λέει για τον πολιτισμό;	Ζωγραφιά

(Σχεδίασε το αντικείμενο στο τελευταίο πλαίσιο)

Γ. ΠΟΙΟΣ ΕΙΜΑΙ;

Γράψε ή ζωγράφισε τις απαντήσεις σου:

- Ποιες λέξεις με περιγράφουν;
[Ζωγράφισε ή γράψε]
- Τι μπορώ να κάνω καλά;
[Ζωγράφισε ή γράψε]
- Τι μου αρέσει να κάνω για διασκέδαση;
[Ζωγράφισε ή γράψε]

- Ποια είναι τα συναισθήματά μου;
[Ζωγράφισε ή γράψε]
- Τι με ενδιαφέρει περισσότερο;
[Ζωγράφισε ή γράψε]
- Ποιες είναι οι άμεσες ανάγκες μου;
[Ζωγράφισε ή γράψε]
- Πού ζω;
[Ζωγράφισε ή γράψε]
- Σε ποιες ομάδες ανήκω;
[Ζωγράφισε ή γράψε]
- Τι άλλο μπορώ να πω για τον εαυτό μου;
[Ζωγράφισε ή γράψε]

Δ. ΟΜΑΔΕΣ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΑΝΗΚΩ

Κύκλωσε ή ζωγράφισε τις ομάδες σου:

- Σχολείο
- Εκκλησία
- Προσκοπισμός
- Χορωδία
- Οικογένεια
- Φοιτητικό Συνδικάτο
- Σύλλογοι
- Αθλητική Ομάδα
- Μπάντα ή Ορχήστρα
- Γειτονιά
- Άλλη: _____

Συμπερίληψη: Μικρές αλλαγές που μπορούν να βελτιώσουν τις μαθησιακές εμπειρίες των φοιτητών σας

Καλλία Κατσαμποξάκη Hodgetts

Συντονίστρια του Κέντρου Διδασκαλίας και Μάθησης «Εκπαίδευση Εκπαιδευτών», Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τι σημαίνει συμπερίληψη ή συμπεριληπτική μάθηση;

Η έννοια της συμπερίληψης στο παρελθόν συνδεόταν κυρίως με ζητήματα προσβασιμότητας και εστίαζε στις ανάγκες φοιτητών με μαθησιακές δυσκολίες ή πρόσθετες ανάγκες. Η σύγχρονη βιβλιογραφία δεν περιορίζεται πλέον σε αυτούς τους πληθυσμούς φοιτητών (Hocking, 2010). Η συμπερίληψη αφορά **όλους** τους φοιτητές και δίνει έμφαση στη δυνατότητα ενεργούς συμμετοχής και στα συστήματα μάθησης που ενδυναμώνουν και προάγουν την ακαδημαϊκή πρόοδο για όλους.

Οι ερευνητές μας ενθαρρύνουν να δημιουργούμε σχέδια μαθημάτων που δίνουν σε όλους τους φοιτητές (Naraian, 2019) περισσότερες ευκαιρίες μάθησης, ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, γλώσσας, προτιμώμενου μαθησιακού στυλ, γνωστικής ωριμότητας, αναπηρίας ή δυσκολιών (αν υπάρχουν) (Linder, 2015, Rendón, 1994). Ο καλύτερος τρόπος να επιτύχουμε τη συμπερίληψη σε ευρύτερες ομάδες φοιτητών είναι η **προληπτική αναγνώριση** των μαθησιακών αναγκών και των συνθηκών που ευνοούν την προσβασιμότητα, τη συμμετοχή και την πρόοδο όλων των φοιτητών εντός της ακαδημαϊκής κοινότητας.

Συμπεριληπτική εκπαίδευση και Σχεδιασμός για Όλους (UDL)

Η συμπεριληπτική εκπαίδευση συνδέεται συχνά με τις βασικές αρχές του **Καθολικού Σχεδιασμού για Μάθηση (UDL)**, που προάγει την ευελιξία στη διδασκαλία και τη μάθηση και απευθύνεται στη μεγαλύτερη δυνατή μερίδα φοιτητών, μειώνοντας έτσι την ανάγκη για μεμονωμένες προσαρμογές σε μεγάλα ακροατήρια. Αυτή η προσέγγιση προσφέρει στους φοιτητές:

- Πολλαπλούς τρόπους παρουσίασης νέας γνώσης.
- Πολλαπλούς τρόπους ελέγχου της γνώσης και των μαθησιακών αποτελεσμάτων.
- Πολλαπλούς τρόπους ενίσχυσης της κινητοποίησης και της ενεργού συμμετοχής, σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες τους (Meyer et al., 2013).

Η συμπεριληπτική εκπαίδευση ενσωματώνει επίσης αρχές διαφοροποιημένης διδασκαλίας, που λαμβάνει υπόψη διαφορετικές μαθησιακές προτιμήσεις ή προκλήσεις (Jørgensen και Brogaard, 2021). Η διαφοροποίηση είναι πιο αποτελεσματική όταν διαφοροποιείται η **διαδικασία μάθησης** και όχι τα αναμενόμενα αποτελέσματα (Katsaboxaki-Hodgetts, 2020).

Ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας είναι το αίσθημα του «ανήκειν» σε κοινότητες (επιστημονικές, πρακτικές, μαθησιακές). Η ενεργή συμμετοχή και η κοινωνική μάθηση (Felten και Lambert, 2020) ενισχύουν αυτό το αίσθημα, ιδιαίτερα όταν οι διδάσκοντες σχεδιάζουν δραστηριότητες με γνώμονα τις διαφορετικές ανάγκες των φοιτητών (Sanger, 2020).

Πρακτικές ιδέες

Αναγνώριση αναγκών φοιτητών

- Ανακοινώστε από την πρώτη διάλεξη ότι το μάθημά σας επιδιώκει να συμπεριλάβει όλους τους φοιτητές και προσκαλέστε τους να μοιραστούν πιθανά εμπόδια ή ανησυχίες.
- Ξεκινήστε με δραστηριότητα «χάρτη ταυτότητας» και ζητήστε συζήτηση σε ομάδες για το ποια «ταυτότητα» τους εκφράζει περισσότερο (Avraamidou και Schwartz, 2011).
- Οργανώστε ατομικές ή μικρο-ομαδικές συναντήσεις στο ωράριο γραφείου.

- Χρησιμοποιήστε ανώνυμη έρευνα ή γραπτές αναστοχαστικές ασκήσεις για να κατανοήσετε καλύτερα τις προϋπάρχουσες γνώσεις ή δυσκολίες. Μοιραστείτε τα ευρήματα, ώστε όλοι να καταλάβουν ότι οι διαφορές είναι φυσιολογικές.
- Σε ομαδικές εργασίες, δώστε τη δυνατότητα στους πιο έμπειρους να καθοδηγήσουν τους λιγότερο έμπειρους.
- Δημιουργήστε ανώνυμες ευκαιρίες αναστοχασμού, οι οποίες **δεν βαθμολογούνται**, για να ενισχύσετε τη μάθηση.

Κεντρική αρχή κάθε συμπεριληπτικής παιδαγωγικής είναι η **αναγνώριση της διαφορετικότητας των φοιτητών** (Florian και Spratt, 2013). Η ανάπτυξη μιας παιδαγωγικής χωρίς αποκλεισμούς είναι **συνεχής διαδικασία**. Ακόμη και οι πιο έμπειροι διδάσκοντες χρειάζεται να προσαρμόζουν τις πρακτικές τους (Ginsberg & Wlodkowski, 2009).

Επιπλέον πρακτικές ιδέες

- Δώστε **συμπληρωματικό υλικό** οργανωμένο από την πρώτη μέρα του εξαμήνου.
- Κατά την παρουσίαση νέου υλικού, συνδυάστε προφορικές, οπτικές και γραπτές μορφές. Εξηγήστε τεχνικούς όρους και δώστε πολλά παραδείγματα.
- Δημιουργήστε δραστηριότητες αλληλοϋποστήριξης, π.χ.:
 - Think-Pair-Share (Mundelsee, Jurkowski, 2021)
 - Jigsaw (Jainal και Shahrill, 2021)
 - Team-Based Learning (Michaelsen και Sweet, 2008)
 - Problem-Based Learning (Amador et al., 2006)
 - Inquiry-Based Science Education (IBSE) (Khalaf και Zin, 2018).

Διαφορετικά εργαλεία διδασκαλίας και έκφρασης (Sanger, 2020):

- a. Διαλέξεις με εικόνες, γραφήματα, βίντεο.
- b. Διαδραστικά εργαλεία (Socrative, Padlet, Kahoot, PollEverywhere).
- c. Άτυπες συζητήσεις σε επιλεγμένα θέματα.
- d. Γραφή σε πραγματικό χρόνο (πίνακα, χαρτογράφηση εννοιών).
- e. Διαδικτυακός πίνακας για ανώνυμη συμμετοχή.
- f. Αναστοχαστική γραφή (μη κοινοποιούμενη).

Βελτίωση της προσβασιμότητας

- Βεβαιωθείτε ότι οι γραμματοσειρές είναι αναγνώσιμες.
- Χρησιμοποιήστε μορφοποίηση κατάλληλη για αναγνώστες οθόνης.
- Παρέχετε καταγεγραμμένο υλικό με υπότιτλους όπου είναι δυνατόν.
- Δώστε το υλικό εκ των προτέρων και ενημερώστε έγκαιρα για αλλαγές.

Ενίσχυση του αισθήματος «ανήκειν»

- Μοιραστείτε ξεκάθαρους στόχους σε κάθε μάθημα.
- Εξηγήστε τη σύνδεση περιεχομένου και αξιολόγησης.
- Παρέχετε γλωσσάρι βασικών όρων.
- Δώστε εναλλακτικές μορφές αξιολόγησης (π.χ. παρουσίαση, blog, βίντεο).
- Οργανώστε λίστα βασικών αναγνωσμάτων με ιεράρχηση.
- Συλλέξτε ανώνυμες σημειώσεις για δυσκολίες και προτάσεις βελτίωσης.

Παροχή γνωστικής υποστήριξης

- Δώστε σαφείς, αναλυτικές οδηγίες (γραπτές & προφορικές).

- Ελέγξτε την κατανόηση πριν προχωρήσετε σε νέο υλικό.
- Διαφοροποιήστε δραστηριότητες με βάση δεξιότητες (βλ. Ταξινομία Bloom, 1956).
- Χρησιμοποιήστε μετα-λόγο (π.χ. «Βήμα 1, Βήμα 2»).
- Δώστε χάρτες εννοιών, διαγράμματα.
- Κάντε παύσεις για ξεκούραση.
- Χρησιμοποιήστε εικόνες/διαγράμματα μαζί με λέξεις.
- Κλείνετε κάθε μάθημα με σύνοψη.

Κύριες Ιδέες & Έννοιες

1. Ορισμός Συμπερίληψης

- Δεν αφορά μόνο φοιτητές με μαθησιακές δυσκολίες, αλλά **όλους τους φοιτητές**.
- Στόχος: **ίση πρόσβαση, ενεργή συμμετοχή, ακαδημαϊκή πρόοδος** για όλους, ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, γλώσσας, μαθησιακού στυλ, γνωστικής ωριμότητας ή αναπηρίας.

2. Καθολικός Σχεδιασμός για Μάθηση (UDL)

- Προάγει **ευελιξία** στη διδασκαλία και στη μάθηση.
- Μειώνει την ανάγκη για εξατομικευμένες προσαρμογές.
- Παρέχει:
 - Πολλαπλούς τρόπους παρουσίασης γνώσης.
 - Πολλαπλούς τρόπους αξιολόγησης.
 - Πολλαπλούς τρόπους ενίσχυσης κινήτρων & συμμετοχής.

3. Διαφοροποιημένη Διδασκαλία

- Λαμβάνει υπόψη διαφορετικές μαθησιακές προτιμήσεις και δυσκολίες.
- Σημαντικότερη η διαφοροποίηση **της διαδικασίας** μάθησης, όχι του αποτελέσματος.

4. Αίσθημα «Ανήκειν»

- Οι φοιτητές πρέπει να νιώθουν μέρος μιας **κοινότητας μάθησης**.
- Η ενεργή συμμετοχή και η κοινωνική μάθηση ενισχύουν αυτό το αίσθημα.

5. Πρακτικές Ιδέες

- Δημιουργία **ανοιχτού κλίματος** από την αρχή του μαθήματος.
- **Αναγνώριση αναγκών** μέσω συζητήσεων, γραπτών αναστοχασμών, ατομικών συναντήσεων.
- **Ομαδικές δραστηριότητες** με αλληλοϋποστήριξη.
- Χρήση **διαδραστικών εργαλείων** (Kahoot, Padlet, Socrative).
- **Ανώνυμες ευκαιρίες** για αναστοχασμό χωρίς βαθμολόγηση.

6. Βελτίωση Προσβασιμότητας

- Χρήση ευανάγνωστων γραμματοσειρών και σωστής μορφοποίησης.
- Υλικό σε ηλεκτρονική μορφή, κατάλληλο για αναγνώστες οθόνης.
- Παροχή υλικού εκ των προτέρων.
- Καταγεγραμμένα μαθήματα με υπότιτλους, όπου είναι δυνατόν.

7. Ενίσχυση «Αίσθησης Κοινότητας»

- Σαφείς στόχοι και προσδοκίες.
- Γλωσσάρι βασικών όρων.
- Επιλογές στις μορφές αξιολόγησης (π.χ. παρουσίαση, blog, βίντεο).
- Ανώνυμη ανατροφοδότηση φοιτητών για δυσκολίες & προτάσεις.

8. Γνωστική Υποστήριξη

- Σαφείς οδηγίες (γραπτές & προφορικές).
- Έλεγχος κατανόησης πριν το νέο υλικό.
- Διαφοροποίηση δραστηριοτήτων (σύμφωνα με Ταξινόμια Bloom).
- Χρήση εννοιολογικών χαρτών, διαγραμμάτων.
- Συνοπτική ανακεφαλαίωση στο τέλος κάθε μαθήματος.

Κεντρικό Μήνυμα:

Η συμπεριληπτική παιδαγωγική είναι μια **διαρκής διαδικασία** προσαρμογής, που στοχεύει να εξασφαλίσει ίσες ευκαιρίες μάθησης και αίσθημα κοινότητας για όλους τους φοιτητές.